

JOSEP GUDIOL I CUNILL, UN MOSSÈN ENMIG D'UNA TERANYINA INTELE·LECTUAL

FRANCESC ROMA I CASANOVAS
Universitat de Vic

*Em complau d'acotar el cap davant dels vidents, dels poetes, dels escorcolladors
d'arxius i cercadors de runes, que ens han donat a nosaltres, els sociòlegs i polítics,
tot el que necessitàvem i l'únic que necessitàvem: l'ànima de Catalunya.*

Enric Prat de la Riba

RESUM

Aquest article analitza la figura de Josep Gudiol i Cunill (Vic 1872-1931), arqueòleg i historiador de formació autodidacta que va ser el primer conservador i l'ànima del Museu Episcopal de Vic. Gudiol va jugar un paper molt important en la consolidació de la recerca historiogràfica a Catalunya. La seva figura resulta essencial per entendre el procés de construcció nacional catalana des dels àmbits de la historiografia, la lingüística i l'excursionisme. Els seus contactes amb les figures més destacades d'aquestes disciplines a casa nostra el convertiren en un dels nòduls més influents del moment.

PARAULES CLAU: Josep Gudiol i Cunill, arqueologia, història de l'art, Vic, Catalunya, Museu Episcopal de Vic

ABSTRACT

In this article we will biography Josep Gudiol Cunill (Vic, 26th of December 1872 – 10th of April 1931), especially in areas related to their activity on history and archeology, and the relationship with scientific institutions of his time, with

Lambard. Estudis d'art medieval
Vol. XXIV (2012-2013), p. 11-66
ISSN: 0214-4573

the final aim to show that all this was part of an existential attitude. Gudiol the priest is the same man who investigates the past and who catalogues the collections of *Museu Episcopal de Vic*, who explores the land in search of data from its past and who sees hiking as a militant activity to dignify the human condition. Writer insatiable, Gudiol was related to key figures in the time and took part in some significant controversies.

Gudiol was the centre of a network that at the turn of the century put the foundations of modern Catalonia, from hiking to the Commonwealth of Catalonia, passing by the devotion and palace intrigues. Gudiol was one of the most significant nodules in that network that had ramifications on fields as politics, culture, literature, journalism or geology. One of the main purposes we pursue in this paper is to establish the scope of this network and its idiosyncrasies.

KEYWORDS: Gudiol i Cunill, archeology, scientific institutions, Vic, Catalonia, Museu Episcopal de Vic.

En aquest article ens proposem refer la biografia de Josep Gudiol i Cunill (Vic, 26 de desembre de 1872–10 d'abril de 1931), especialment en els aspectes que fan referència a la seva activitat en el món de la història en general, i de l'arqueologia en particular, i els lligams que aquest personatge va teixir amb les institucions amb vocació científica del seu temps, amb la intenció final de demostrar que tot plegat formava part d'una mateixa actitud existencial. El Gudiol sacerdot és el mateix home que investiga el passat i organitza les col·leccions del Museu Episcopal de Vic, que recorre la terra a la recerca de dades que l'informin de com havia estat el seu passat i que veu en l'excursionisme una activitat militant per dignificar la condició humana. Escriptor insaciable, es va relacionar amb personatges rellevants del seu moment històric i va prendre part en algunes controvèrsies prou significatives, i va haver de recular quan els seus superiors així ho consideraren. Malgrat tot, la seva defensa de la normativa catalana prefabriana, una normativa que mai va acceptar, ens mostra un Gudiol militant que utilitza el llenguatge i les idees que amb ell expressa per servir una causa politicosocial que és alhora expressió vital del seu jo més profund. Gudiol és el centre d'una àmplia xarxa que al tombant de segle va assentar les bases de la Catalunya moderna, des de l'excursionisme fins a la Mancomunitat de Catalunya, passant per la devoció popular i les intrigues de Palau. D'aquí el títol del treball que teniu a les mans: "Mossèn Teranyina" és un dels pseudònims que Gudiol utilitzava amb freqüència, però, en el moment actual, d'extensió d'àmplies xarxes de telecomunicacions, la teranyina humana que envoltava aquell capellà de l'*alta muntanya catalana* esdevé una metàfora d'una manera d'actuar en xarxa abans de la invenció de les xarxes tal com les entenem avui dia. La teranyina existencial sobre la qual Josep Gudiol va establir un dels nòduls més significatius tenia ramificacions fins als terrenys de la política, la cultura, la literatura, el periodisme o la geologia. D'aquí que un dels objectius que perseguim sigui establir l'abast d'aquesta xarxa i la seva idiosincràsia.

El lector o lectora interessats a aprofundir en la vida i l'obra de mossèn Gudiol trobaran al final d'aquest article una petita bibliografia que els permetrà accedir al conjunt de les seves obres. Moltes d'aquestes obres es varen publicar com a homenatge pòstum o són fruit de persones que el conegueren i el tingueren en gran estima. El temps que ha passat des de la seva publicació (la més recent és la que publicà Josep Bracons el 1983) justifica plenament una nova mirada sobre aquest personatge fonamental en la consolidació dels estudis historicoarqueològics a casa nostra. D'altra banda, l'estudi d'Antoni Gudiol i Ricart (1972), el nebot de Josep Gudiol, malgrat la seva exhaustivitat, ha restat fins avui inèdit i les seves idees no són massa conegudes. L'oportunitat que ens va oferir la doctora Francesca Español en nom dels Amics de l'Art Romànic intentarà complir amb aquest objectiu. Si no ho aconseguim només es podrà imputar a qui signa aquestes ratlles.

1. La formació d'un estudiós

Josep Gudiol i Cunill, ingressat al Seminari de Vic l'any 1885, fou cridat pel bisbe Josep Morgades a ajudar en les feines que duïen a terme Antoni d'Espona i Josep Serra i Campdelacreu per organitzar amb els objectes provinents de l'exposició barcelonina de 1888, als quals s'unirien altres que eren propietat del Círcol Literari, un museu situat sobre el claustre de la Catedral de Vic. D'aquesta manera, Gudiol, arqueòleg i historiador de l'art de formació autodidacta (Junyent 1948, p. 7), es converteix en el punt d'arribada de dos moviments de recuperació del passat fins a cert punt convergents. D'una banda, els esforços esmerçats en l'aplegada de material arqueològic i artístic per ser mostrats, a Barcelona, amb motiu de l'Exposició Universal. I, de l'altra, la trajectòria del Círcol Literari de Vic (Cao Costoya & Sureda Jubany 2011; Pladevall 1985; Gudiol i Cunill 1918).

Aquest museu es va inaugurar al 1891 i, per designació del bisbe, Josep Gudiol, Pere Bofill i Josep Maria Baranera se'n feren càrrec posteriorment. Per ajudar a la seva formació, el mateix bisbe els envià a Roma, del 17 d'abril fins al 3 de juliol de 1894, en el que semblaria ser un viatge d'ampliació d'estudis (Museu Episcopal Vic, 1931).

Aquesta visita a Roma, però, sembla que va començar quan els tres estudiants varen decidir anar a una peregrinació, qualificada d'obrer, organitzada per donar suport al papa. Aquest pelegrinatge era patrocinat pel marquès de Comillas que subvencionava el transport per via marítima amb la seva companyia Transatlàntica; va tenir un marcat caràcter carlí, tot i que no va ser correspost pel papa.¹ Iniciat com a acte de devoció, els tres interessats volien aprofitar el viatge per veure mu-

¹ "(...) la romeria de 1894 rezumó carlismo por todos sus poros y actuó como lo que entonces se llamó una «carlistada» con todas las de la ley" (Lavaur 1998, p. 98).

seus i monuments, i ascendir al Vesuvi² (i això els va estalviar una tornada moguda com la que tingueren alguns fidels berguedans (Anòn s. d.; Carreras Vilà 2010)). Va ser en aquest context que Morgades els pagà els dos mesos d'estada (Gudiol Ricart 1972). De fet, en el context d'esclat de dues bombes al Liceu, Morgades va impulsar de manera activa l'expedició catalana (Lavaur 1998, p.93), una expedició que va comptar amb una sèrie de visites quasi turístiques:

"Dirigido por religiosos y sacerdotes, residentes en Roma, el copioso contingente de trabajadores visitó con orden y concierto los lugares sacros e históricos de la Ciudad Eterna. Para facilitar su manejo, los dividieron en grupos regionales, identificados por unas cruces de paño, prendidas al pecho. Las amarillas señalaban a los catalanes, las rojas a los valencianos, el morado comunero a los castellanos y así hasta trece" (Lavaur 1998, p. 95).

Podríem dir que l'etapa de formació més o menys reglada del futur arqueòleg es tanca l'any 1896, l'any en què canta la primera missa, però també l'any en què el bisbe el nomena bibliotecari estable de la Biblioteca Episcopal i auxiliar del conservador del Museu Episcopal, Antoni d'Espona. En la carta en què se li comunica el nomenament, Morgades li encarrega d'interessar-se tant per la biblioteca com pel museu arqueològic i mirar-los "(...) como dos hermanos gemelos destinados cada uno a su manera a difundir la luz de la verdad y demostrar la vitalidad de la Iglesia católica en todos tiempos y su interés, coronado con buen éxito como lo demuestran la Biblioteca y el Museo, a favor de las ciencias, de las letras y de las artes".³ Serà just en aquell any que el mateix Gudiol es definirà com "el més jove dels cooperadors a l'obra del bisbe Morgades".⁴ De fet, el seu nebot insinua que Gudiol hauria estat afavorit per un canvi de part del bisbe en la consuetud no escrita per la qual el bibliotecari havia de ser un capellà jubilat d'origen rural, condicions que Gudiol no complia (Gudiol Ricart 1972, p. 30).

Dos anys més tard (1898), el jove cooperador es converteix en el conservador del museu i se li atorga una càtedra d'arqueologia sagrada de recent creació al Seminari Conciliar de Vic. Finalment, al 1901, quan mor Serra i Campdelacreu, és nomenat conservador del temple romà i del museu lapidari annex (Museu Episcopal Vic 1931). Gràcies a comptar amb el suport d'una família burgesa prou important de la ciutat de Vic, Gudiol va tenir una posició econòmica força folgada (excepte en la darrera etapa de la seva vida), raó per la qual es va poder permetre treballar a favor del Museu Episcopal sense preocupar-se massa per la seva exis-

² Pere Bofill va fer un relat d'aquesta estada que es conserva, manuscrit, a ABEV, P. Bofill, notes històriques II, notes IV. Està datat a Vic el 29 d'abril de 1899 i formava part d'un acte del Círcol Literari (Salarich i Torrents 1962, p. 293).

³ ABEV, Gudiol I. Carta de l'1 d'octubre de 1896. En el mateix sentit, vegeu (Figuerola 1994, p. 307 i s.).

⁴ Parlament en la sessió en honor del CEC feta pel Círcol Literari el 29 de novembre de 1896, publicat a la Veu de Montserrat 1896, p. 387.

tència material i cedir a aquesta institució la dotació d'alguns dels premis que rebé al llarg de la seva vida. En la memòria de l'any 1917 ell mateix ho explicava amb les seves paraules:

“El Conservador, que té a honor servir al Museu, no ha cobrat mai res d'aquest, ha fet en profit de la institució que està a son càrrec despeses en metàl·lic i en viatges; suprimint, fins on li han bastat les mans, els gastos de restaurador, fuster, pintor i fins de mestre de cases. Al profit de l'obra fundada pel Bisbe Morgades desitja haver-hi posat, amb tota la bona voluntat, les millors de les seves energies” (Gudiol i Cunill 1918, p. 39).

Amb motiu de la seva mort, Elías Tormo va posar de manifest la vinculació que ell qualifica d'*hipostàtica* entre el conservador i el Museu Episcopal.⁵ Una unió que –com diu Puig i Cadafalch– permeté que Gudiol rebés “(...) *les primeres lliçons d'arqueologia, no en els llibres sinó en els primers tresors amb què fou iniciat el Museu Episcopal de Vic*” (Puig i Cadafalch, J. 1927, p. 238). Format de manera autodidacta i sense un expedient acadèmic massa brillant (Junyent 1973, p. 93; Gudiol Ricart 1972, p. 8; Junyent 1948, p. 5), Gudiol creixeria a les espatlles del gegant que era el Museu Episcopal de Vic i, al mateix temps, aquest museu es féu gran aprofitant el tremp professional del seu conservador. La relació mútua (simbiòtica) entre Gudiol i el Museu va permetre el creixement d'ambdues parts, justament perquè la seva conjunció situava el binomi vigatà com un dels nòduls més importants de la nova arqueologia medieval que començava a despuntar a Catalunya.⁶ Val la pena remarcar que aquesta relació simbiòtica entre conservador i museu només havia estat possible per la determinació de qui fou el bisbe Morgades⁷ en crear el museu i posar-hi el jove Gudiol al capdavant.

Gudiol va creixent mentre es forma i els treballs en el camp historiogràfic, artístic i arqueològic el duen a rebre un accésit als Jocs Florals de Barcelona per

⁵ “Mosén Gudiol nos ofrece el caso, en ninguna otra parte más evidente, de la identidad de un hombre y una institución, y no una identidad en sentido vago; casi casi, por el contrario, una identidad personal, diríamos, que una unión hipostática” (Tormo y Monzó 1932b, p. 5).

⁶ “Així doncs, durant aquells anys, a Catalunya, el que podem anomenar com la museologia modernista es va configurar bàsicament a partir dels models de col·leccionisme establerts a Sitges per Santiago Rusiñol i a Vic per Josep Gudiol i Cunill” (Trullén i Thomàs 2010, p. 46).

⁷ Josep Morgades i Gili (Vilafranca del Penedès 1826 – Barcelona 1901) va ser una de les persones que encoratjaren la fundació de la primera agrupació excursionista coneguda a Catalunya, creada al 1850 (LL. M. U. 1975; Iglésies i Fort 1964, p. 1/38). Estigué també vinculat a la restauració del monestir de Ripoll, la qual comptà amb una significativa implicació dels socis de diverses entitats excursionistes. Amb motiu de la seva mort, el CEC va programar una vetllada necrològica en el seu honor (19 de maig de 1901). En el Butlletí del CEC de maig d'aquell any, s'explica que Norbert Font i Sagué en va fer un panegíric i es diu que Morgades era soci honorari del CEC (p. 147-148). Curiosament, Figuerola transcriu un text en què Jaume Collrell explica com hauria estat aquest qui hauria posat en el full de ruta del nou bisbe de Vic la restauració del monestir de Ripoll i la fundació al palau del primer museu diocesà d'Espanya (Figuerola 1994, p. 306).

una monografia sobre el claustre de la Seu de Vic (1897).⁸ En paral·lel, els seus esforços seran recompensats amb la corresponsalia d'algunes entitats de prou prestigi de la seva època: el 1896 va ser nomenat soci corresponsal de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa i del Centre Excursionista de Catalunya (CEC); el 1898, ho va ser de la Société de Correspondance Hispanique a Bordeus, i el 1900 de la Societat Arqueològica-Lul·liana de Mallorca. La publicació el 1902 de les *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* li obrí les portes de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i de la Société Française d'Archéologie (1903), (Museu Episcopal Vic 1931). A tall d'anècdota, reproduïm part d'una carta que Rossend Serra i Pagès va enviar a Gudiol el 5 de juny de 1902, acusant rebut d'una obra que segurament eren les *Nocions d'arqueologia cristiana*. Serra li diu que espera que la venda de l'obra el recompensi i l'encoratgi a seguir publicant "(...) *altres publicacions que vostè és l'indicat a fer, quan hagi vençut l'excessiva modèstia que em sembla que té. Quan es tracta de pàtria s'ha de tenir barra, que sent ben entesa és una gran cosa i l'únic sistema per fer prosèlits*".⁹

Totes aquestes corresponsalies són la cara visible de la teranyina intel·lectual en la qual mossèn Gudiol s'està inserint i de la qual no tardarà a ocupar un dels nòduls centrals. Si a França bona part d'aquest estadi inicial en els estudis històrics va passar pel que s'anomenen *sociétés savantes*, a Catalunya el fet excursionista hi tingué un paper molt important. Així mateix i igual que al país veí, també aquí l'Església intervingué en l'estudi arqueològic instituint, com en el cas de Vic, museus als bisbats i càtedres d'arqueologia (Barral i Altet 1989).

2. Excursionisme científic i arqueologia

El 29 de novembre de 1896 –just quan nosaltres proposem de tancar la seva etapa de formació– Gudiol pren la paraula en un acte que el Círcol Literari de Vic celebra en honor del Centre Excursionista de Catalunya. En el seu parlament no s'està de dir coses com que l'excursionisme busca el que és objecte de l'arqueòleg i que "*l'excursionisme és l'avançada de l'arqueologia, puix d'un cop d'ull descobreix els objectes i els monuments, els vigila i els dona a conèixer perquè la ciència arqueològica els estudiï i examini, els descrigui i compari amb sos similars, els conservi*

⁸ Caldria investigar una mica més a fons la certesa o no de les referències que dona la col·lecció "Lectura Popular. Biblioteca d'autor catalans" (Il·lustració Catalana) quan diu que Gudiol va obtenir premis en els Jocs Florals de Barcelona, dels quals va ser mantenidor, i en certàmens de Tortosa i Sabadell. Sobre el primer cas no hi ha cap mena de dubte. La participació i el reconeixement en els Jocs Florals de Tortosa sembla que es poden confirmar per una carta, amb la capçalera de la Societat Arqueològica Tarraconense, que Joan Ruiz i Porta li envia amb data del 29 de novembre de 1904 i li diu "*Sé que ha sigut premiada, á n'els Jocs Florals de Tortosa, una Memoria de V. De tot cor el felicito*" (ABEV, col. Gudiol. Cartes. 1889-1904). En canvi, no tenim cap referència sobre el que passà a Sabadell.

⁹ ABEV, col. Gudiol. Cartes. 1889-1904.

i restauri”.¹⁰ Per això s’entén que, en un moment del seu discurs, Gudiol digui que els qui a la ciutat de Vic conreen l’excursionisme –entre els quals, ell mateix– han d’estimar l’ajuda que els donen els excursionistes i que bé han

*“(…) d’honrar i agrair el que fa l’associació que avui ha vingut a realçar nostres treballs (...) Els arqueòlegs vigatans vos saluden i amb admiració segueixen vostres triomfs (...) El passat de Catalunya agraeix vostres empreses, el present espera molt encara de vosaltres, l’esdevenidor confia poder posar el nom de vostre Centre i vostre nom entre els que s’han distingit en fer gran i gloriosa a Catalunya”.*¹¹

Aquest text indica clarament el mestratge espiritual que impulsava la figura del primer Gudiol arqueòleg, una persona que personificava una arqueologia que creixia sota el paradigma del que en aquell moment es deia excursionisme científic (Martí Henneberg 1994; Roma i Casanovas 2009). Sota aquesta perspectiva, la ciència, especialment les ciències anomenades socials, es posaven al servei de la pàtria (Roma i Casanovas 2009). En aquest sentit, val la pena recordar que Gudiol va tenir diversos intercanvis epistolars amb Norbert Font i Sagué, entre els quals cal destacar una carta en què Font li demana que atengui i reculli a l’estació de Vic l’eminent espeleòleg francès Frederic Martel, que arribava a Vic acompanyat de la seva esposa.¹² Aquesta relació entre Gudiol i Font es fa patent en altres cartes,¹³ fins que, amb motiu de la mort de l’introduïdor de l’espeleologia a Catalunya, Gudiol escriu un petit article a la *Gazeta Montañesa* en què explica la vinculació de Font amb la Plana de Vic:

“Un dels darrers treballs que haurà emprès tindrà verdadera importància per nosaltres vigatans. L’any passat amb el Dr. Novellas havia començat l’estudi de les aigües de la Plana, ara després de fer un encertadíssim treball a Roda,¹⁴ havia vingut a respondre a la consulta que li feu nostre Ajuntament [de Vic] respecte a la porta[da] d’aigües per sanejar nostra Ciutat. Feia ben poques setmanes que havia acabat el seu informe, que deuria publicar-se, i me’n parlava fa un mes just quan ens trobarem en el Palau de la Diputació de Barcelona, en l’Institut d’Estudis Catalans, mentre ell estava ordenant i classificant l’abundantíssim material prehistòric que va trobant-se a Capellades en una estació potser la més

¹⁰ *La Veu del Montserrat* (1896), p. 387.

¹¹ *La Veu del Montserrat* (1896), p. 387.

¹² Martel havia participat en una conferència al CEC el dia 26 de maig de 1901 (*Butlletí del CEC*, 76 (maig de 1901), p. 149).

¹³ L’any 1907, Font i Sagué demana a Gudiol si coneix algun excursionista de la Plana que el vulgui acompanyar, junt a un grup d’estudiants de geologia, que volen anar cap a Gurb per estudiar els fòssils de la zona. ABEV, col. Gudiol. Cartes. Carta del 8 de maig de 1907. Deduïm que es tracta d’una de les excursions que Font liderava com a part del seu curs de geologia emmarcat dins de les activitats dels Estudis Universitaris Catalans.

¹⁴ “El Sr. Font i Sagué reprèn la paraula pera explicar las experiències que ha tingut ocasió de fer amb la fluorecina en ocasió d’uns estudis verificats á Roda de Vich per la captació d’aigües subterrànies.” *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural*, 3-4 (març-abril de 1910), p. 26.

important de nostra terra. Allà Mossèn Font me parlà de la possibilitat de sanejar la Ciutat i dels medis per fer-ho; però qui li havia de dir, a ell que acabava de treballar per desterrar el tifus de Vic, que abans de pocs dies en seria víctima a Barcelona” (Gudiol i Cunill 1910).

A més d'aquestes coincidències més o menys atzaroses, el cert és que hi ha un clar paral·lelisme entre les vides de Gudiol i de Font i Sagué, dos dels nòduls més potents de les ciències (històriques i geològiques respectivament) a la Catalunya d'inicis del segle XX, un paral·lelisme que els fa córrer en una direcció semblant en terrenys que avui dia ens semblen no coincidents. Malgrat tot, com indica el text anterior, els afanys arqueològics els posaren en contacte. En un moment encara molt autodidacte, Font cultivà també l'arqueologia,¹⁵ tal com ho recull Robert Ferrer en el panegíric que publicà el butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural:

“Finalment per compte de l'Institut d'Estudis Catalans, sostinguts per la Exma. Diputació provincial de Barcelona, [Font i Sagué] dirigia les excavacions d'una estació prehistòrica recentment descoberta a Capellades [l'Abric Romaní], quan la mort amb sa implacable dalla li tallà el fil de la vida sens haver-nos deixat fruir del tot els fruits de sa darrera investigació científica” (Ferrer Gomis 1910, p.64).

El paral·lelisme entre ambdós, a nivell politicocientífic, es posa també de manifest al gener de 1899, quan es va concedir el permís eclesiàstic per publicar la *Història de Catalunya* de Font i Sagué. En el pròleg d'aquesta obra encara es pot llegir que

“Si volguéssim esbrinar los factors més importants que han intervingut en la reivindicació de la Nacionalitat Catalana, los medis que més han contribuït a què lo catalanisme, o millor, lo nacionalisme català arribés a l'estat actual, sens dubte trobaríem que, més que els desacerts i vexacions del centralisme, han sigut los estudis històrics” (Font i Sagué 1899, p. 9).

Pelegrí Casades amb motiu de la mort de Gudiol, va escriure uns mots que serveixen per situar el nostre personatge i que el posen al costat de la figura de Font i Sagué:

“Als conreadors de la noble ciència arqueològica és deguda la reivindicació del tresor magnífic que, junt amb el llenguatge vernacle, és el patrimoni més ric que posseïm i del qual ningú no gosarà desposseir-nos.” (Anònim 1931, p. 177).

¹⁵ Val la pena recordar les seves obres sobre les creus de pedra de Catalunya (1894) o les gàrgoles de Barcelona (1898).

La història i l'arqueologia –l'aplicació pràctica d'aquesta–, com a fonaments del moviment de reivindicació de la nacionalitat catalana, servien per naturalitzar la seva essència. En aquest context, anar a buscar la nació va exigir el desplaçament fora dels marcs urbans en què aquesta es construïa. I és aquí on l'alta muntanya va jugar el seu paper com a reserva de l'essència del país (Roma i Casanovas 2013).

2.1. El nou paradigma

És sota aquest paradigma que s'han d'entendre els interessos d'aquells excursionistes científics: l'estima pel romànic i el gòtic i el menyspreu pel barroc. En aquest darrer sentit, és molt simptomàtic que la primera entitat que va fer soci corresponsal Gudiol, justament aquell mateix 1896, fos l'Associació Artística Arqueològica de Barcelona, el secretari de la qual era Pelegrí Casades i Gramatxes (que també havia estat soci de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i posteriorment del Centre Excursionista de Catalunya). L'any 1928, Casades recordava com

“Quan jo era jove –i d'això fa bastant temps– els artistes, els arqueòlegs, els crítics d'art i la gent que es creia o era intel·ligent i de bon gust, en parlar de l'art barroc era per a dirigir a totes les obres d'aquest estil, els majors menyspreus, les paraules més despectives que la indignació causava a la bona gent influïda, amarrada, sadollada encara del romanticisme en art i en literatura, que no comprenien ésser possible –en tractar de fer alguna cosa que mereixés el nom d'artística i de gust exquisit– sinó el que era imitació de l'art clàssic, grec o romà, o millor de l'art medieval, el qual era considerat com el summum de la bellesa, com la realització absoluta de les lleis de l'estètica” (Casades i Gramatxes 1928).

Per a un important grup d'intel·lectuals del moment, l'arqueologia i la filologia esdevenen els elements patrimonials sobre els quals es munta la superestructura ideològica que justificarà la presa de consciència nacional del nostre país. Aquesta utilització patriòtica del patrimoni també la va posar sobre la taula i en el mateix marc Joaquim Folch i Torres:

“En general, els científics del món es donen a la ciència, per la ciència. Els nostres, els bons, es donen a la ciència, per Catalunya. I Mossèn Gudiol era d'aquests” (Anònim 1931, p. 180).

El paradigma sota el qual creixia la nova arqueologia sagrada anava a posar en un llarg parèntesi temporal l'art de l'edat moderna. De tota manera, val la pena posar de manifest que Gudiol, tot i acceptar el nou paradigma, i fins i tot de propagar-lo, va tenir suficient criteri artístic com per veure els extrems a què podia conduir. En un text que tornarem a esmentar més endavant, quan parlem de la polèmica per vestir les imatges, va deixar escrit:

“Tothom vol deixar son nom escrit amb alguna obra, tots los administradors d’una iglésia volen que, mentre subsistesca, pugui dir-se d’ells que han fet tal altar o pintat totes les parets i així, al veure la mania que avui domina per l’estil gòtic, s’estellen los treballats altars barrocs i se’n posen d’un gòtic lo més antiestètic, tan sols tinga los arcs acabats en punta d’ametlla; s’emblanquina un temple romànic, s’arrebossa i pinta un de gòtic, una iglésia modelo de renaixement se cobreix de pintures de depravat gust, o es cobreix, sens parar esment en lo grau de l’equivocació, del que se’n diu color de pedra. ¡Quants temples gòtics i romànics malmesos! ¡Quantes mostres del Renaixement llençades a perdre tot dient pestes dels que anomenaven estilo bárbaro a l’art gòtic” (Gudiol i Cunill 1895).

L’estima pel món artístic medieval no era neutra i Gudiol ho sabia perfectament. En un discurs que feu l’any 1902 no s’estigué d’afirmar que l’art català de després del Renaixement no tenia valor, fet que es lligava a què era l’obra de la mà de gent forastera. En els anys de la decadència, no hi havia res que valgués la pena descobrir. En canvi,

“De l’estudi dels monuments mig-evuls podem treure’n irrecusables arguments per a explicar els orígens verdaderament de ferro de nostra nacionalitat, les influències y ajudes amb que s’anà formant y enrobustint y la independència a què arribà ben aviat. En ells hi veurem segellada la potencia de la vella Catalunya, la seva creixença y fortaleza y la unitat de la raça que pobla el territori que va des de les Corberes y els estanys de Salzes fins a l’Ebre. L’arqueologia ens proporcionarà mil arguments per a tronar contra aquestes arbitràries divisions de lo que és un y indivisible, els monuments clamaran sempre contra tractats i imposicions; ells han d’induir-nos a què treballem pera que s’acabi lo que no té raó d’ésser; ells per nosaltres han de resultar més eloqüents que les falses fronteres per a senyalar-nos aon són realment les fites de nostre secular casal y patrimoni” (Gudiol i Cunill 1902, p. 93).

A més a més, Gudiol tenia la consciència que l’estudi del passat havia de servir per (...) *formar les modernes produccions de casa nostra y contribuir a la implantació y creació d’arts y industries ben catalanes*” (Gudiol i Cunill 1907, p. 381).

L’any 1910, amb motiu del centenari del naixement de Jaume Balma, tingué lloc a Vic un *Congrés Internacional d’Apologètica*, en el marc del qual Josep Gudiol presentà una comunicació titulada “Els monuments catalans. Fent obra apologètica”. El seu discurs és molt clar quant a la finalitat darrera de l’arqueologia gudiolana:

“No és solament l’estudi arqueològic dels monuments dels primers segles de l’Església el que té un important interès apologètic, sinó que és precis admetre que les investigacions sobre l’antiguitat mitgeval poden ésser també d’un real valor per l’apologista”.

D’aquesta manera, l’arqueologia cristiana (que per a Gudiol és el mateix que l’arqueologia religiosa medieval) “(...) *ens mostra l’art posat al servei de la Religió, fent d’apologista,*

FIGURA 1. Roma, 5 de juny de 1894.

FIGURA 2. Roma, 5 de juny de 1894, Gudiol dret, Bofill amb sotana i Baranera amb el llibre.

de reclutador i conquistador d'ànimes a fi de que es conegui i estimi a Déu i que nostre poble s'imposi de les obligacions que la qualitat i el nom de cristià han carregat sobre d'ell" (Gudiol i Cunill 1911, p. 3).

Aquesta manera d'entendre l'arqueologia marcarà bona part del tarannà de la primera fase del Gudiol arqueòleg i, tot i que a primera vista podria semblar que això l'allunyava de les noves institucions científiques que estaven naixent a casa nostra, el cert és que Gudiol va participar d'un mateix paradigma que aixoplugava la nova arqueologia que superava dialècticament una primera fase merament romàntica. Aquesta coincidència paradigmàtica el durà a prendre part en diferents expedicions de descoberta, la més coneguda de les quals segurament és la que el duqué al Pirineu Occidental (1907).

La participació de Gudiol en les missions científiques de l'IEC serà repassada en un proper apartat, perquè fins ara només s'ha aportat alguna dada general sobre el vessant d'excursionista científic de Mossèn Teranyina. Però en aquest terreny, com segurament ja se sap, hi ha molta més matèria per exposar.

2.2. L'excursionisme a la ciutat de Vic

Inicialment Josep Gudiol va ser un més dels delegats del Centre Excursionista de Catalunya a la ciutat de Vic, ja que, a més d'ell, hi havia personatges com M. Genís i Aguilar, Lluís B. Nadal, Jaume Collell, F. de P. Masferrer i Arquimbau o Josep Serra i Campdelacreu, que també formaven part d'aquest grup d'excursionistes delegats (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006).

La singularitat de Gudiol es troba en el fet que serà ell qui organitzarà una entitat excursionista a la ciutat de Vic clarament arrelada en el model barceloní del Centre Excursionista de Catalunya. En aquest sentit es pot dir que Gudiol fa de pont entre les primeres manifestacions excursionistes que es donen en el si del Círcol Literari i el que més endavant serà la Unió Excursionista de Vic, passant per la constitució de Catalunya Vella, entitat de caire patriòtic que el 1909 va crear una secció excursionista (Iglésies i Fort 1964). Gudiol serà una de les persones que formaran part de l'entitat, fins al punt que a finals de 1909 el trobem entre els signants del llibre registre del refugi-xalet propietat del Club Alpí Francès, als peus del Canigó, símbol emblemàtic que pretenien assolir (Gudiol i Cunill 1909; Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006).

Però les implicacions polítiques de Catalunya Vella eren un maldecap per a alguns clergues que en formaven part,¹⁶ sobretot en un context de clara oposició entre elements carlins i elements més catalanistes. Finalment, *“el gran aficionat a l'excursionisme que era el notari Josep Sans Font havia pogut reunir en un sol, els dos grups d'excursionistes que havien en aquella ciutat: el de tendència catalanista en el qual Mn. Gudiol era l'element més destacat i el de Josep Sala Molas”* (Gudiol Ricart 1972, p. 117 i s.). Gudiol fou el promotor del flamant Centre Excursionista de Vic (CEV) i n'esdevingué el primer president (Junyent 1973) i sota la seva presidència, sense deixar de banda les pràctiques esportives, l'entitat prengué un caire predominantment historicista i arqueològic que es manifestava en uns estatuts molt semblants als del CEC i on la llengua oficial era la catalana (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006). Tot i el seu vessant força conservador, la naixent entitat va viure diversos moments de conflicte obert amb els interessos polítics del moment, el més important dels quals va tenir lloc el 1923 i serà analitzat en un proper apartat en tractar la coronació de la Mare de Déu de la Gleva (vegeu més endavant).

Com a evolució de la Secció Excursionista de Catalunya Vella, l'any 1911 es constituïa el Centre Excursionista de Vic, una entitat impulsada, entre altres, per Gudiol que mostra la relació existent entre la pràctica excursionista i la recerca científica (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006). La importància del Centre

¹⁶ Algunes persones *“havien parlat de constituir una secció excursionista adherida a Catalunya Vella, idea de la qual tingueren de desistir, perquè els tres o quatre capellans que prenen part en dites excursions, no podien pas estar inscrits en una societat política i recreativa com era aquella entitat catalanista”* (Gudiol Ricart 1972, p. 117).

Excursionista de Vic, seguint el model del CEC, es manifesta en els cinc magnífics volums del seu Butlletí publicat entre 1912 i 1928 i es pot complementar amb la que va tenir el Museu Episcopal com a nòdul de primer ordre en la creació de la Catalunya contemporània. L'article primer del reglament del CEV deia que el seu objecte era la pràctica de l'excursionisme com a mitjà per estudiar i conèixer la comarca vigatana i tot allò valuós que tingués, per tal de fomentar l'amor a la terra, divulgar tots els valors que posseís i conservar monuments, costums i institucions característics de la Plana de Vic. En la seva constitució, es veu molt clarament la seva vinculació amb la Societat Arqueològica, que li oferí la cel·la del temple romà de la ciutat com a estatge. Recordem que Gudiol era delegat del Centre Excursionista de Catalunya des de 1896 i afegim-hi que en l'acte d'inauguració de l'entitat va deixar ben patent la seva posició contrària al que anomenava *esportisme*, que res no aportava ni a l'individu, ni a la ciència, ni a la comunitat. "*Davant del sportisme inhumà, del alpinisme inútil no sé inclinar-hi el cap; (...)*", digué. En canvi, però, defensà la postura d'homes com Font i Sagué, amb qui tenia contactes científics, i reclamà per al Centre Excursionista de Vic un caire patriòtic i científic (Anònim 1912).

El cant del cigne del CEV va ser la reconstrucció de l'atri del temple romà de Vic (1927-1930), una actuació civicoarqueològica on es barrejava l'arqueologia amb la política, la llengua amb la identitat nacional, la cultura amb l'esport, tot amant amb una bona dosi d'excursionisme. A l'inici de tot el moviment hi hagué la decisió del Centre Excursionista i la Societat Arqueològica de Vic de dedicar una columna del temple al canonge Collell, a la qual seguirien les dedicades a Serra i Campdelacreu, als bisbes Morgades i Torras i Bages, a l'arquebisbe Alemany, a Verdaguer i Callís, als germans Masferrer i al mateix mossèn Gudiol qui, com Collell, encara era viu en aquell moment. La mort de Gudiol el 1931 va anar seguida de tres anys de poca activitat pel que fa al CEV fins que el dia 20 de gener de 1934 apareix la darrera referència documental coneguda a l'entitat (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006).

2.3. La Colla Gurb

Malgrat que no se'n saben els motius, tot indica que la recerca arqueològica dins del CEV va anar perdent força a l'inici de la dècada dels anys vint del segle XX, motiu pel qual finalment el Centre Excursionista de Vic va "*obrir les portes*" a la Colla Gurb, que va passar a funcionar com a Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vic (Junyent 1922, p. 14), tot i que aquesta Secció d'Exploracions també entraria en crisi poc després (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006). Era un grup amb clara vocació arqueològica, que començà a fer exploracions per la comarca i les troballes del qual acabaren anant a parar al Museu Episcopal, on a partir del mes d'octubre de 1920 varen disposar d'una sala d'exposicions dedicada a mostrar les seves descobertes (Junyent 1922, p. 14).

La Colla Gurb havia nascut l'any 1917,¹⁷ sent els seus fundadors Josep Maria Gudiol, Eduard Junyent (qui en va ser el primer secretari), Antoni Gudiol, Paulí Junyent i Ferran Buixó.¹⁸ És molt probable que Josep Gudiol (*Mossèn Teranyina*) estigués també indirectament implicat en la constitució de la Colla Gurb;¹⁹ del que no hi ha dubte és que en fou membre a partir la fusió amb el CEV, l'any 1920. I no n'hi ha dubte, perquè el butlletí de la Colla Gurb de juliol de 1920 ho recull amb les següents paraules:

"Dia 18. Sessió a la Biblioteca Episcopal en la que hi assistiren el President y els socis A. Gudiol, P. Puntí, M. Subirà y J. Ylla en ella s'aproven les bases d'admissió del Centre Excursionista de Vic i s'admet per soci protector a Mossèn Josep Gudiol pvre".

A més a més, en el mateix número d'aquest butlletí manuscrit es deixa constància d'unes excavacions al dolmen de l'Espina en què participen diferents persones de la Colla Gurb a més de mossèn Gudiol i mossèn Cunill.

Només repassant els noms dels seus fundadors ja n'hi ha prou per entendre el tarannà arqueològic que caracteritzaria aquesta entitat. Al mateix temps, aquest fet permet entendre el seu interès per fundar alguna mena de col·lecció que acollís els materials que recollien en les seves sortides i, possiblement, un museu. De fet, el butlletí núm. 4, de setembre de 1919, posa en evidència l'existència d'un museu propi de l'entitat que semblaria que provenia d'algun agrupament o entitat que havia precedit la mateixa Colla Gurb:

"Fa tres anys que el museu S. Lazare existeix i altres dos fa de la fundació del nostre centre: la fundació del Museu explicada alguna altra vegada no té cap relació amb nostre centre ja que com he dit, encara no era fundat: la fundació del centre es feu de manera casual y sense cap influència del museu sinó per pur esperit d'excursionisme.

Temps després quan nostre centre anà agafant idees d'imitació moltes d'elles inútils o impossibles de fer-les naturalment fou aleshores quan nostre centre, influït pel museu, li sorgí la idea de buscar ceràmica i fer excavacions per portar-

¹⁷ Eduard Junyent recull la formació de la colla d'aquesta manera: *"Modesta y humil en els seus principis, neixia a la bona escalforeta de cinch companys que, aprofitant les hores de repós en els estudis y les tardes dels diumenges, recorriem tots els bells indrets de la nostra Plana de Vich"* (Junyent 1922, p. 13).

¹⁸ *Quart aniversari de la fundació de la Colla Gurb, ara Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich* [Vic], 1921, s. p.

¹⁹ *"Era el mes de març de 1917 quan els dos germans Gudiol i els dos Junyent anaren d'excursió a la serra de la Noguera, al nord de Vic, on se sospitava l'existència d'uns sepulcres primitius. En efecte, hi descobriren una malmesa necròpolis neolítica. Des d'aquell dia començà una acció sistemàtica per a descobriments arqueològics. Uns quants nois del Centre Excursionista s'hi afegiren. Així nasqué la Colla Gurb, títol derivat de la muntanya objecte de la primera expedició col·lectiva. Es reunien a can Gudiol, fins que l'any 1920 passà a formar part de la secció d'exploracions del Centre Excursionista, presidida per mossèn Gudiol"* (Gudiol Corominas 1997, p. 22).

la al Museu Episcopal i si aquest no ho volia, al museu S. Lazare, únic museu arqueològic existent aleshores al centre."²⁰

Aquest article s'acompanya d'una fotografia en què es mostren el que es diu que són els elements més significatius del museu i en el cos del text s'especifica que

"Dit museu té una bonica col·lecció de fragments de ceràmica trobats a Vic i per nosaltres que demostra l'activitat amb què s'han portat fins ara les excavacions en nostre centre.

Les troballes arqueològiques és quasi l'únic, passat els fòssils, que ha revestit de gran interès i denunciat la importància del Centre Gurb.

Així es pot dir que si no hagués set el Museu S. Lazare del Centre Gurb ja no se'n parlaria ni tindria la importància que té ara amb la darrema troballa de les sitges la més important feta per ell i una de les més importants fetes en nostra Plana."²¹

El tema del Museu Sant Lazare apareix de nou mesos més tard, en un article dedicat a les adquisicions que acaba de fer (novembre de 1919) i no deixa de ser sorprenent que s'hi digui que "*Amb l'anada a Empúries les col·leccions del M. Sa. Lazare s'han farcit de nous objectes grecs i romans i prehistòrics venint a augmentar dites seccions*".²² És clar que aquest escrit fa referència a les excavacions que mossèn Gudiol i el seu nebot varen fer mesos abans convidats per Caterina Albert (vegeu més endavant).²³ És de suposar que aquestes peces, junt amb la resta del fons del museu, passaren a formar part de les col·leccions del Museu Episcopal, tal com recull un acord escrit en el butlletí de febrer de 1920: "*Els objectes dipositats al Museu Episcopal i trobats pel centre Gurb seran dipositats amb lo nom del director de les excavacions Josep Gudiol*".²⁴

El procés de fusió de les dues entitats es desenvolupa a partir de mitjan 1920 i acaba amb la creació de la Sala Ausetana dins del Museu Episcopal.²⁵ D'aquesta manera el 17 d'octubre,

²⁰ Gudiol, Josep M., "L'influència del M. S. Lazare al nostre centre". *Gurb. Butlletí Mensual*, 4 (1919), p. 30-31.

²¹ Gudiol, Josep M., "L'influència del M. S. Lazare al nostre centre". *Gurb. Butlletí Mensual*, 4 (1919), p. 30-31.

²² *Gurb. Butlletí Mensual*, 6 (1919), p. 2-3.

²³ Cal no oblidar, però, que Gudiol va rebre una carta del 28 de febrer de 1912, de l'Escala, signada per Paquita Puig de Ribó i dirigida al reverend Ramon Corbella. En aquesta carta li deien que en el moment de plantar una vinya, uns veïns del poble havien trobat objectes curiosos, grecs o romans, on se suposava que hi havia la ciutat d'Empúries. L'emissora de la carta li oferia l'oportunitat d'anar a mirar-los abans que altres museus. ABEV, J. Gudiol, correspondència, 1912.

²⁴ *Gurb. Butlletí Mensual*, 10 (1920), p. 18.

²⁵ "Ademés diàriament s'ha treballat en la nova sala del Museu destinada als objectes trobats per l'Ausetània que en bona col·locació ha set definitivament acabada per a ser inaugurada amb tota solemnitat el 17 d'octubre". *Butlletí de la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich*, 17 (agost de 1920), p. 1.

*"Al matí varis de la colla assistiren a la inauguració de la sala Ausetana al museu. A la tarda alguns amb el Dr. P. Bosch i Gimpera feren una excursió a la Noguera."*²⁶

No deixa de ser sorprenent que la història d'aquest museu hagi passat desapercebuda per als estudiosos locals. Segurament aquest fet és degut a la poca importància del seu fons museístic. De tota manera, és un bon indicador dels interessos primerencs de dues persones que més endavant seran cabdals en la història de l'art català: Eduard Junyent i Josep Maria Gudiol i Ricart.

2.4. El Museu Episcopal i el Centre Excursionista

L'any 1896 Josep Gudiol havia dit que l'excursionisme era l'avançada de l'arqueologia i, en aquest sentit, sembla força clar que en el seu pensament no es va destriar, si més no en la primera etapa de la seva vida, l'un de l'altra. Segurament Gudiol creia que els excursionistes podien fer una tasca auxiliar a l'arqueologia, raó per la qual era tan important la creació d'un centre excursionista, el manteniment dels seus membres dins d'uns objectius determinats i la formació d'aquests. La consciència d'aquesta relació ens hauria de portar a repensar la història del Centre Excursionista de Vic i situar-lo com a eina al servei dels mateixos interessos que havien fet néixer el Museu Episcopal.

Diguem, d'entrada, que el mes de gener de 1913, *"El Centre Excursionista dirigeix una comunicació a la Srta. Teresa Amatller, expressant-li el reconeixement i remerciant-li el donatiu de 1.500 pessetes que havia fet al Museu Episcopal."*²⁷ Aquest agraïment indica fins a quin punt Gudiol havia pensat el Centre Excursionista com una realitat complementària al Museu Episcopal. En aquest sentit, s'entén que el Museu no publicués cap revista de tipus científic i que aquesta responsabilitat caigués a mans del *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*. Com també s'entén que Gudiol, president de l'entitat durant la major part de la seva història, programés en el marc del Centre Excursionista conferències de persones que ell coneixia com a conservador del Museu. En aquest sentit, Gudiol va saber aprofitar els contactes que havia establert a l'IEC en particular, i a la resta de Catalunya en general, per proveir de conferenciants el CEV. D'aquesta manera, passaren per Vic Salvador Sanpere i Miquel (1913), Aureli Capmany (1914, 1919), Rossend Serra i Pagès (1915, 1917), Ferran Valls i Taberner (1915), Jeroni Martorell (1924), Joaquim Folch i Torres (1925), Valeri Serra i Boldú (1926) i Pelegrí Casades i Gramatxes (1927), entre altres. I es visionaren fotografies d'Antoni Amatller (1912, 1917, 1924), d'Adolf Mas (1912) i de Guillem M. de Brocà (1913).

²⁶ *Butlletí de la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich*, 18 (octubre de 1920), p. 1.

²⁷ *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*, XIII (1915), p. 1.

Aquesta relació entre el Centre Excursionista i el Museu Episcopal s'intueix en altres textos com ara les memòries que anualment publicava el seu conservador. Així, en la memòria de 1913 es parla de set destrals neolítiques trobades a la Plana de Vic i d'altres fragments de terrissa, "(...) *que pels estudis referents a la història de nostra contrada tenen el gran interès d'haver sortit en una excavació que els socis del Centre Excursionista de Vic férem prop de Taradell, en una cova o abric natural conegut amb el nom de cuineta d'en Rocaguinarda*" (Gudiol i Cunill 1914, p. 5, negreta afegida). Aquesta col·laboració entre ambdues entitats apareix de nou en la memòria de 1915:

"Començaré per fer notar que, comptant amb la cooperació desinteressada, entusiasta i lleial d'alguns socis del Centre Excursionista de Vic, hem fet els possibles per anar reunint en lo Museu lo que va apareixent que té un interès per l'estudi del territori que antigament fou designat amb el nom d'Ausetània, y especialment de la comarca vigatana" (Gudiol i Cunill 1916b, p. 6).

I de nou al 1919, quan comenta unes troballes romanes al Puig d'en Planes i en una nota Gudiol escriu: "*Devem la major part d'eixes troballes a una agrupació de jovenets excursionistes que formen la Colla Gurb*" (Gudiol i Cunill 1920a, p. 6). Així mateix, quan l'any 1920 el bisbe Francesc Muñoz inaugura la sala ausetana del Museu Episcopal, Gudiol hi llegeix una memòria en què diu: "*Devem bona part de les darreres troballes, interessants y insospitades (...) al Centre Excursionista de Vic y a un aplec de jovenets, constituïts baix el nom de Colla Excursionista Gurb y que ara ha vingut a fondre's amb aquell Centre, constituint la Secció de Exploracions del mateix, a la que devem magnífiques adquisicions*" (Gudiol i Cunill 1920b, p. 5; citat també per Ordeig i Mata 2001, p. 471).

En un sentit semblant, en la memòria de l'any 1922, Gudiol parla de l'entrada al museu de diverses pedres esculpides la majoria de les quals no caben al Museu perquè són molt pesades i que "(...) *han sigut portades en el Museu Lapidari del Temple Romà, que de sempre ha sigut considerat com annex dependent de la institució diocesana*" (Gudiol i Cunill 1923, p. 20). Hi ha una nota gairebé anecdòtica que serveix per reforçar aquest nexa d'unió (parafrasejant Tormo, *hipostàtica*) entre el centre excursionista i el museu, dues institucions que, com es veu, compartien un mateix espai (el Temple Romà). L'any 1914 Magí Bassas i Callís redacta un document que comença dient: "*A Mossèn Joseph Gudiol digne president del Centre Excursionista Vigatà y demés consocis*". En un to força humorístic, Bassas escriu que el 4 de juliol de 1914 Sant Miquel dels Sants ha comunicat a Gudiol la idea de traslladar una imatge de la Verge "*a fi de venerar-la com á patrona del Temple Romà*". Sembla ser que aquesta marededéu realment es va entronitzar en algun indret del temple; el cert és que Bassas explica que un dia, en una reunió, es va parlar de dedicar-li uns goigs, composició poètica que ell mateix composà i de la qual extractem alguns versos:

*"Del museu episcopal
 Lluís Illa us portà aquí;
 Per estar més regalada
 Al mig del frondós jardí.
 Mossèn Josep Gudiol
 Bon ministre ho disposa:
 Siau vos nostra advocada
 Verge del Temple Romà
 Nostre Centre Excursionista
 Que amorosa protegiu
 Mare... no l'abandoneu;
 Per ell sempre intercediu.
 Vostres mercès ja al principi
 Us dignareu derramar:
 Siau ...
 (...)
 Sou l'encant dels visitants
 Vegent-vos dalt del pilar (...)"*²⁸

En vista de tot el que s'ha repassat, no resulta forassenyat pensar que possiblement Gudiol utilitzés el Centre Excursionista i la Colla Gurb per estendre l'àmbit d'actuació del museu més enllà del que per encàrrec fundacional li tocava: havent estat impulsat pel bisbe Morgades, els escrits de Gudiol recorden permanentment el mestratge del prelat i l'interès que tenia per especialitzar la institució en l'arqueologia litúrgica i religiosa, l'arqueologia sagrada, una arqueologia que acceptava els donatius que arribaven de fora del nostre àmbit cultural per no mostrar-se malcarada amb els donants i perquè aquests objectes podien servir per ajudar a filiar el que es troba a la nostra terra (Gudiol i Cunill 1918, p. 40-42). Es pot aventurar la hipòtesi que el paper del Centre Excursionista permetia entrar en un àmbit que d'entrada no era el motor de l'existència del Museu –el de les restes de cultures anteriors a la implantació del Cristianisme– i que quan tingué prou material arreplegat, aquest passà a ocupar una sala pròpia dins del Museu, el que es digué la Instal·lació Ausetana (Gudiol i Cunill 1920b).

3. L'Institut d'Estudis Catalans

Les tasques de recerca disperses a diferents llocs i institucions de Catalunya convergiren en l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) després que el 18 de juny de 1907 la Diputació de Barcelona –presidida per Prat de la Riba– en decidís la creació. Els seus objectius havien de ser *"el restabliment i organització de tot el que es refereix a la cultura genuïnament catalana"*, responent d'aquesta manera al que

²⁸ ABEV, P. Bofill, vària. Datats a Vic, agost de 1914.

s'havia manifestat durant el Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 (Institut d'Estudis Catalans s. d.). I en aquest context s'entén el que Josep Pijoan va escriure al 1909: la Diputació de Barcelona, atesos els museus de la ciutat, "*va donar un cop d'espatlla al Museu de Vic*" i, entre altres coses, es va preocupar per Empúries (Pijoan 1968, p. 104).

Tal com comenta Clapés (1983, p. 179-180), Gudiol "*(...) entroncó abiertamente con el activo núcleo que Prat de la Riba había aglutinado desde la presidencia de la Diputación de Barcelona y del que, entre otras iniciativas, resultó el nacimiento del Institut d'Estudis Catalans o la revitalización de la Junta de Museos.*" Immediatament després de la seva creació, l'Institut va organitzar diverses missions científiques, la primera de les quals fou una "*missió jurídica-arqueològica a les comarques de la ratlla occidental de Catalunya (...) encomanada als senyors Puig y Cadafalch y Brocà, amb els corresponents auxiliars, per a apuntar costums y tradicions jurídiques, monuments, pintures y mobiliari d'aquelles comarques*" (Institut d'Estudis Catalans 1909, p. 15). Un dels auxiliars era Josep Gudiol, a qui acompanyaven Josep Goday i Casals i el fotògraf Adolf Mas (Alcolea i Blanch 2008, p. 13). La missió va dibuixar més de trenta esglésies inèdites, es va copiar una gran quantitat de làpides i es feren més de dues-centes fotografies. En travessar la Vall d'Aran, els expedicionaris comptaren amb el suport de Juli Soler i Santaló, que l'any anterior havia publicat la seva guia de la Vall (Alcolea i Blanch 2008, p. 17) i que en un altre lloc (Roma i Casanovas 2011) hem considerat com un dels excursionistes científics més importants del nostre país. Durant una excursió per les Garrigues, l'any 1908, Soler i Ceferí Rocafort descobriren les pintures de Cogul i la necròpolis de Saladà mentre duïen a terme el treball de camp per a l'elaboració del volum corresponent a la geografia de Catalunya dirigida per Francesc Carreras Candi. Arran d'aquest descobriment, s'organitzà una segona expedició, encomanada per l'IEC al Centre Excursionista de Catalunya, que delegà en Lluís Marià Vidal, per investigar aquestes pintures (Institut d'Estudis Catalans 1909, p. 15). Amb el suport econòmic de l'Institut, Ceferí Rocafort, Lluís Marià Vidal i Juli Soler tornaren sobre el terreny "*fent-hi els treballs y excavacions que creguessin necessaris i mirant de preservar-les de tot perill de destrucció*" (Institut d'Estudis Catalans 1909, p. 544 i s; Roma i Casanovas 2011, p. 13).

Aquell mateix 1908 Gudiol participà en una segona missió a compte de l'Institut d'Estudis Catalans arran de les exposicions que es feien a Saragossa, amb motiu del centenari de la Guerra dita de la Independència, i a València, amb motiu del setè centenari del naixement de Jaume I. En aquestes exposicions es mostraven "*(...) molts objectes procedents de Catalunya que és difícil poder veure reunits, per a estudiar-los y comparar-los (...)*". Per això se li va encarregar que hi anés junt amb un dibuixant (l'estudiant d'arquitectura Francesc de Paula Nebot) i un fotògraf per catalogar els objectes procedents de Catalunya o que poguessin resultar d'interès per a la història de l'art de la nostra terra (Institut d'Estudis Catalans 1909, p. 17).

En un sentit semblant, tot i no comptar amb el suport de l'IEC, segons la memòria del Museu Episcopal de 1913, en un viatge a Mallorca que Gudiol féu en companyia de Guillem M. de Brocà s'aconseguien algunes peces d'arqueologia pròpies del que es diu que eren les primitives civilitzacions balears, ofertes per mossèn Josep Aguiló i per Joan Amer (Gudiol i Cunill 1914, p. 5). Tampoc no serà sobrer recordar que l'any 1917, Gudiol surt cap a Jaca amb el seu nebot per anar a fotografiar les actes d'un concili del segle XIII (Gudiol Ricart 1972, p. 217).

3.1. Els Estudis Universitaris Catalans

Gudiol també estigué vinculat a les primeres passes per aconseguir una universitat catalana més arrelada a les necessitats del país: els Estudis Universitaris Catalans (EUC). Aquests comencen la seva singladura al 1903 al local de l'Ateneu Barcelonès i han estat estudiats amb rigor fa escassos anys (Balcells 2011). A partir de 1905 s'hi inclou un curs d'història de l'art, que parlava d'un art nacional català que era vist, en paraules de Puig i Cadafalch, com una altra de les proves "(...) *que existeix una agrupació ètnica ben diferenciada de les altres (...)*" (Balcells 2011, p. 30). Puig fou el responsable de la càtedra d'història de l'art des de 1905 fins a 1913 i en les primeres edicions se centrà en la història de l'arquitectura. En els cursos 1911-1912 i 1912-1913, Puig compartí l'ensenyament amb Josep Gudiol, que es dedicava a fer la història de la pintura (Balcells 2011, p. 30 i 183).

Ja s'ha dit que Gudiol i Puig i Cadafalch havien participat en la missió als Pirineus de 1907, fet que reforçava la relació mútua en la xarxa intel·lectual que els connectava. A hores d'ara encara no sabem per quin motiu aquesta col·laboració es donà un cop havien passat sis anys de l'inici del curs que Puig dictava als Estudis. El cas és que, en una carta del 19 d'agost de 1905, Joan Rubió i Bellver comunicava a Gudiol que l'havien reclutat com a professor del curs d'història de l'art català organitzat pels Estudis Universitaris i el Círcol de Sant Lluc. Gudiol no n'havia estat informat i la carta li va causar una certa confusió. En una carta posterior (22 d'agost), hom l'informa que, en aquest curs, Puig i Cadafalch hi explicarà arquitectura; Pere Carbonell, escultura, i Raimon Casellas, pintura. Totes les altres formes d'art quedaven sota la responsabilitat de Josep Gudiol. Documentació posterior permet entendre que Gudiol no estava al corrent d'aquesta proposta, perquè en realitat encara no era oficial, i que l'única gestió que s'havia fet fins al moment era demanar al bisbe si Gudiol podria anar un dia a Barcelona per participar en el curs (aspecte que havia estat acceptat).²⁹ Com s'ha dit, no és fins al curs 1911-1912 que Gudiol hi participa activament (Balcells 2011, p. 30 i 183).

Les raons d'aquest desfasament de dates no les hem pogut esbrinar. Podria ser que fos una decisió personal del mateix Gudiol, fonamentada en la confusió

²⁹ ABEV, col. Gudiol. Cartes.

inicial i matisada per un caràcter fort. Però també podria ser que tingués a veure amb una polèmica que va esclatar el 1905 amb la historiografia de l'art com a referons.

3.2. La polèmica amb Raimon Casellas

Tot va començar quan, arran de l'edició d'*Els Quatre-centistes catalans*, obra vinculada a una exposició organitzada al 1902, Salvador Sanpere i Miquel plantejà el projecte d'estudiar el conjunt de la pintura medieval catalana. La seva mort al 1915 féu que el propietari de L'Avenç, l'editorial que havia de publicar l'obra, encarregués la continuació del projecte a Gudiol.

“Éste, que trabó una fuerte amistad con Sanpere mientras preparaba «Los cuatrocentistas» se encontró ante el compromiso de proseguir con un trabajo que hasta entonces se hacía sobre la marcha sin ningún esquema determinado. Obró como le pareció más recto: a partir de los escritos que había dejado el autor difunto intentó completarlos, pero sin hacer una continuación en el sentido estricto de la palabra, sino una complementación con criterios más científicos.

El mismo lo manifestó así: “Les condicions en què ha estat feta la present obra dedicada als trescentistes ha indicat la conveniència deseparar el present treball del que havia deixat escrit en Sanpere. Era impossible d'incloure en un sol volum el treball de dues persones que començaven per no convenir en l'exposició i desenrotllament d'una mateixa obra” (Bracons i Clapés 1983, p. 182-183).

Així que una disputa entre Sanpere i Casellas involucrà en un moment determinat, per causa de la seva especialització professional, la figura de Josep Gudiol. L'any 1924, amb motiu de la publicació de *Els Tres-centistes catalans*, de l'autor vigatà, Joaquim Folch i Torres ho recordava amb les següents paraules:

“En el pròleg del seu llibre, vostè [es refereix a mossèn Gudiol] parla d'en Casellas, el meu mestre estimat, i d'en Sanpere i Miquel. ¡Quanta de raó té quan diu que tots dos junts s'haurien completat! Als ulls d'en Sanpere, tot el qui hi sobrava per veure documents, li mancava per veure pintura. En canvi, en Casellas tenia uns ulls tan fins i un esperit tan treballat, que el més lleu matís no li escapava. Ell tenia, però, una gran horror als arxius i deia, amb raó, que l'ofici d'arxivista és altra cosa que el d'historiador de l'art... Però a Catalunya, desgraciadament, tots fem de tot, i ditxós qui pot fer-ne, com vostè, que no s'ha pas aturat a mirar si era feina d'un ofici o d'un altre, i ha furgat arreu, amb una perseverància i una paciència formidables. En Casellas i en Sanpere ja són morts de fa anys: Déu els tingui al cel! De les seves disputes famoses, dels seus articles polèmics, de les seves furients invectives no en queda res. Dins l'obra de la restauració de Catalunya són els seus dos noms, els de dos treballadors gloriosos que han fet conèixer l'art del nostre passat arreu del món” (Folch i Torres 1924, p. 1).

Els documents que es conserven a l'Arxiu Episcopal de Vic permeten saber alguna cosa més d'aquesta polèmica. Una carta del 10 d'agost (segurament de 1905), escrita per Enric Prat de la Riba des de Vallvidrera, on passa les calors estivals, fa referència a un article de Raimon Casellas que sembla que havia utilitzat un diminutiu i un qualificatiu inapropiats per referir-se a Gudiol. En una autojustificació escrita poc abans del seu suïcidi, Casellas escriuria:

"En Prat, amb les seves rialletes m'excitava a fer lo que a mi no'm costava gens, l'un dia contra Mossèn Gudiol, a qui jo vaig anomenar un dia el conservadoret entre les franques rialles del Director de «La Veu»" (Castellanos 1983, p. 2, 308).

Recordem que Prat de la Riba va ser el director de *La Veu de Catalunya*, mentre Casellas n'era el cap de redacció (Prat de la Riba 1978, p. 7). S'entén, doncs, que Prat defensés el seu cap de redacció i acusés Gudiol de fer "*armes contra en Casellas*" i de posar-se d'aquesta manera entre els seus enemics, perquè

"Tots ens coneixem, Mossèn Gudiol. És per anar contra en Casellas que V. ha caigut en una col·laboració tan estranya com la que uniria el seu nom al d'en Sanpere y Miquel. No és gens estrany, doncs, que en Casellas el tracti d'enemic i li deixi arribar alguns dels trets que dedica an en Sanpere.

Veig que vostè ja està llança en ristre per a respondre amb cops als cops y això em treu el regust de lo excessiu de l'envestida d'en Casellas. Veig que l'odi arqueològic és pitjor que el teològic. Mentre el ferro és tan roent no dona gust agafar-lo. Si un dia tots plegats, ja ben esbravats y cansats d'abraonar-se, se senten amb esperit de pau o de treva solament, allavors compti amb mi que tindrè molt de gust en contribuir a relligar una amistat que a tots dos havia de ésser profitosa".

Més enllà de la polèmica, Gudiol es va implicar, a partir de 1911, en el projecte de la Pàgina Artística de *La Veu de Catalunya*, dirigida per Casellas des de la seva aparició el 1909 (Bracons i Clapés 1983, p. 180). Encara més: finalment va acabar substituint la figura de Casellas en el curs d'història dels EUC quan aquest va decidir treure's la vida. L'arqueòleg vigatà ho recordava en un document que se suposa que va ser el text que va utilitzar per presentar el seu curs. El text, que tot fa pensar que es va escriure al 1912,³⁰ és llarg, però val la pena reproduir-lo. Gudiol hi recorda, tot i que de manera una mica confusa, la proposta inicial i com va ser que va acabar fent les classes:

³⁰ El Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya de juny de 1912 (p. 191) inclou la següent notícia: "*Conferències notables. —Ho són realment les que va donant en el Centre Excursionista de Catalunya, a càrrec dels Estudis Universitaris Catalans, l'erudit conservador del museu de Vic, Mn. Josep Gudiol, sobre la pintura mig-eval catalana. Constitueixen les mateixes una seria de cinc conferències, que seran donades, dins d'aquest mes, com a preparació d'un curs complet que es donarà l'any vinent.*"

"Al sentir parlar per primera vegada dels Estudis Universitaris Catalans, poc podia pensar jo comptar entre el seu personal docent. I quan va esbroçar-se el programa d'ensenyançes amb què el patriotisme català suplia al que devia donar l'Estat, de cap manera devia imaginar que tingués de ser jo qui vingués a parlar de nostra antiga pintura, avui ja entrada en l'estima de l'erudició mundial. Fa ja molts anys, que amb estupor meu, va designar-se'm per tractar de les antigues arts industrials de la terra catalana, i si aleshores davant la insistència dels del Círcol de Sant Lluç, vaig arribar a acceptar a donar el nom entre els professors dels Estudis Universitaris, tinc de dir que vaig fer-ho entenent que el meu torn d'ensenyança seria sens dubte ben tardà, si no donat el cas tan freqüent en nostres coses, d'haver d'aplaçar mon petit professorat fins en aquell temps que no arriba mai, fins que els antics, amb certa agudesas, en deien 'usque ad Kelendas graecas'." (Gudiol Ricart 1972, p. 142).

Les coses, però, es varen precipitar, com ja s'ha dit, arran de la mort de Raimon Casellas (1910):

"I aquesta espècie de terror ha estat cada vegada més gran en els darrers mesos, al comprendre que se'm designava per tractar de pintura catalana antiga, substituint al professor senyalat 'ab initio' i diferents vegades anunciat. Era aquest en Ramon (sic) Casellas (que al Cel sigui), el tan autoritzat crític d'art, el renombrat literat i escriptor de prosa perfecta, l'habilíssim periodista. Devia encarregar-se d'aquestes conferències, havia ja esboçat el pla d'algunes d'elles, semblava que era immediat el dia que podríem sentir-lo; però la mort que tantes coses trasbalsa, s'ha cuidat de fer-me substituir a l'home a qui ningú deu negar brillants qualitats de crític i erudit, i una ploma ben trempada per acreditar la personalitat d'un literat de fisonomia pròpia i ben ovidora en nostra moderna literatura. I jo he de dir-ho, les esperava amb desig d'examinar al detall el que resultaria de l'enlluernadora teoria artística que, exposada per en Casellas amb sa prosa escultural i amb sa vehemència atorrolladora, plena de genialitat, diferents vegades havia tingut de pensar si podria ser ben exacta i si devia admetre's sense fiscalització." (Gudiol Ricart 1972, p. 143).

El text sembla força clar: tot i l'admiració per l'historiador de l'art que era Casellas, Gudiol manté encara seriosos dubtes sobre les seves idees. De fet, aquest document ens indica que la polèmica entre Sanpere i Casellas, amb la derivació vigatana que ja s'ha esmentat, encara seguia candent.

No fou només en els EUC on Gudiol va substituir l'autor de *Els sots feréstecs*. L'acta de la reunió de la Junta de Museus de Barcelona del 8 de març de 1913 recull la comunicació enviada pels senyors Thomas a aquesta institució en la qual donaven algunes explicacions per la demora en la publicació de l'àlbum il·lustrat de l'exposició d'art antic. En el seu moment s'havia delegat Raimon Casellas per intervenir en la publicació; concretament Casellas s'havia d'encarregar de redactar el text que acompanyaria les làmines de l'àlbum. La malaltia i mort posterior de Casellas va deixar la casa Thomas sense poder complir el contracte, raó per la qual

*“A tal efecto consultó con las personas más indicadas en esta clase de conocimientos artístico-arqueológicos, quien podría substituir al Sr. Casellas en el trabajo, que dejó incompleto, habiendo podido obtener, después de establecidas las debidas condiciones, que se encargara del texto que ha de acompañar a las ilustraciones del referido Album el conocido y experto arqueólogo D. José Gudiol y Cumill, Conservador del Museo Episcopal de Vich”.*³¹

L'any 1915, amb motiu de la mort de Sanpere i Miquel, Gudiol escriu a la *Gazeta de Vic*:

“Desgraciadamente el senyor Sanpere havia estat massa sectari i avançat en política i filosofia, com partidari decidit que era de la república i del krausisme. Al costat d'això, el difunt tenia veritables condicions d'historiador i home de gran cultura (...) Encara que massa aficionat a les deduccions i induccions, sovint més enginyoses que fermament fonamentades, sos llibres d'història política i artística tenen valor positiu innegable. Son “Fin de la nación catalana” és obra que acredita a un gran historiador i a un dels pocs homes que amb talent més que suficient, no planyen viatges i sacrificis per proporcionar-se documentació segura i nova.”
“En Sanpere era molt addicte a Vic i als vigatans, entre els que tenia bons amics als que distingia molt, amb tot i les discrepàncies que entre aquests i ell havien. Havia donat una tanda de conferències en nostre Centre Excursionista i tenia encara promeses d'altres que no ha pogut donar” (Gudiol Ricart 1972, p. 184).³²

Gudiol diu que Sanpere era molt addicte a Vic, on tenia bons amics i que havia fet una tanda de conferències al CEV. Aquestes conferències, tres en total, tingueren lloc entre el 31 d'octubre i el 2 de novembre de 1913.³³ Tot i que no en tenim cap prova, es pot pensar que Sanpere s'estigué aquells tres dies a Vic on Gudiol li hauria fet d'amfitrió (segurament també havien coincidit un any enrere en un congrés a Roma, com es veurà més endavant). Poc abans de morir, Sanpere va anar expressament a acomiadar-se de Mossèn Teranyina.

3.3. La pensió de la Junta para la Ampliación de Estudios

L'any 1917, Josep Gudiol va guanyar el concurs Martorell amb un estudi sobre l'arqueologia litúrgica de Catalunya. Segurament en els seus orígens hi hagué la pensió que el conservador del Museu Episcopal va rebre l'any 1912 de la Junta para la Ampliación de Estudios (JAE). Aquesta pensió queda evidenciada per diferents documents, però abans de repassar-los considerem que no serà sobrer fer

³¹ Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona del 8 de març de 1913. ANC1-715-T-475. Disponible a <http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/>

³² *Gazeta de Vich*, 148 (1915).

³³ *Butlletí de Centre Excursionista de Vich*, VII (octubre-desembre de 1913), p. 125.

un ràpid esment al fet que Josep Pijoan i Soteras va establir amistat amb Francisco Giner de los Ríos. Poc després,

“(...) se convirtió en uno de los principales inspiradores de las iniciativas culturales de Enric Prat de la Riba en la Diputación de Barcelona. En 1906 fue nombrado vocal de la Junta de Museos de Barcelona, desde la cual promovió la creación del Museo de Arte y Arqueología de Barcelona, origen de los museos nacionales catalanes de ambas especialidades. También en 1906 fue uno de los promotores del I Congreso Internacional de la Lengua Catalana, y al año siguiente impulsó la creación del Institut d'Estudis Catalans (IEC), del que fue su primer secretario general. Desde este cargo mantuvo estrechas relaciones con la Junta para Ampliación de Estudios, que modeló su Centro de Estudios Históricos según el esquema inicial del IEC, dedicado hasta 1911 exclusivamente a estudios históricos y a promover la creación en Barcelona de una biblioteca equiparable a las bibliotecas nacionales existentes en otras ciudades europeas.” (Camarasa 2007).

Com a secretari de l'IEC, Pijoan havia demanat la creació d'una escola històrica a Roma, projecte que es va fer realitat el 1910, quan s'establí una missió permanent per a estudis històrics i arqueològics a la capital italiana. Era el resultat del compromís de col·laboració entre la JAE i l'IEC. Més endavant, aquesta Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma va passar a dependre del CSIC (JAE s. d.; EEHAR s. d.). Josep Gudiol ha estat considerat com el mestre proper de Pijoan (Barral i Altet 1999, p. 19), amb qui mantenia una relació epistolar.

És en aquest context que s'entén el fet que Elías Tormo (1932a, p. 674) inclogui en la llista d'obres inèdites de Gudiol *“La Liturgia rossellonesa (Memoria presentada a la Junta de Ampliación de Estudios y Pensiones al extranjero 1912.)”*, una referència prou clara a la vinculació de Gudiol amb aquesta iniciativa del regeneracionisme espanyol. Per la correspondència que es conserva a l'ABEV sabem que Gudiol va moure alguns fils, que anaven des d'una carta a Eduardo de Hinojosa³⁴ fins a la intervenció de Giner de los Ríos,³⁵ passant per Josep Puig i Cadafalch.³⁶ Finalment, el 28 de maig de 1912 la Junta li demana quins països vol visitar per fer estudis sobre arqueologia litúrgica espanyola. El motiu d'aquesta demanda és

³⁴ Carta d'Eduardo de Hinojosa, del 23 de gener de 1912, en què li diu que el projecte d'estudi a l'estranger és interessant i que té la preparació per dur-lo a terme. Creu que la Junta li donarà la pensió i que ell recollirà la seva petició. Li aconsella que envii exemplars de les seves publicacions junt amb la sol·licitud. ABEV, J. Gudiol, correspondència, 1912.

³⁵ Carta de Puig i Cadafalch, sense data, en què diu *“Amich Mossèn Gudiol: li envio adjunta la carta que he rebut de D. Francisco Giner, que em fa pensar que està tot en bon terreno.”* ABEV, J. Gudiol, Correspondència, 1912.

³⁶ Carta del 6 de febrer de 1912, signada per J. Puig i Cadafalch, en què li diu que troba que fa perfectament de demanar la pensió d'estudi i que ell, quan l'hagi presentada, escriurà a Gómez Moreno. També li diu que l'IEC no tindrà inconvenient en fer els certificats que demana. Carta de Puig i Cadafalch del 16 d'abril de 1912 en què diu a Gudiol que ha rebut comunicació de Gómez Moreno de què li han aprovat la pensió, *“(…) y no por presión alguna sino por la fe que inspira la excelente fama y trabajos del solicitante.”* ABEV, J. Gudiol, correspondència, 1912.

la necessitat que tenen de disposar d'aquestes dades per gestionar la proposta de pensió que volen enviar al Ministeri. Més endavant, concretament el 27 de juny de 1912, Gudiol rep una carta en què se li comunica que li han atorgat una pensió de quatre mesos a comptar des de l'1 de setembre proper per estudiar l'arqueologia litúrgica espanyola a França i Itàlia. El pensionat no es presentarà al cònsol de París fins el 17 de febrer de 1913, pel fet que Gudiol va demanar anar primer a Roma i després a París.

El motiu d'aquest retard es troba en l'interès de Gudiol per assistir al X Congreso Internazionale di Storia dell'Arte in Roma (16-21 octubre de 1912). Tot fa pensar que l'impulsor de l'assistència de Gudiol al congrés va ser el mateix Pijoan, que el 27 d'abril de 1912 li havia enviat una carta des de Roma amb el membre de "Escuela de España – Palazzo Montserrat – Roma" en què li pregava que enviés una comunicació al congrés (encara que no hi pogués assistir). Sembla que va ser el mateix Pijoan qui va inscriure Gudiol al congrés amb una comunicació sobre mobiliari litúrgic a Espanya a la fi del segle XII. En aquest congrés també hi presentaren comunicacions persones que més endavant serien importants en la vida de Gudiol: Pijoan (comunicació sobre pintura romànica a Espanya), Elías Tormo i Salvador Sanpere i Miquel.

Acabat el congrés i l'estada a Roma, el 20 de gener de 1913, la Junta para la Ampliación de Estudios rep una carta de Gudiol en què els comunica la seva adreça a París. De tota manera, la burocràcia féu perdre un temps preciós a Gudiol, perquè un malentès va fer que hagués de reclamar part de la pensió que li tocava.³⁷

Segons la memòria dels anys 1912-1913 de la JAE, Gudiol va tenir dues pensions, una de cinc mesos i l'altra de quatre per anar a França i Itàlia a estudiar l'arqueologia litúrgica espanyola:

"Dividió su pensión en la forma siguiente: Los meses de Octubre y Noviembre de 1912 los pasó en Roma, donde en bibliotecas y archivos hizo estudios sobre la Liturgia Tarraconense y el Codex Vatic. latín 3547 del siglo XIII. En Enero y Febrero de 1913 estuvo en Perpiñán, Narbona, Carcasona, Tolosa y París, tomando notas directas de varios Códices, al objeto de buscar las direcciones de la Liturgia de la Iglesia Rosellonesa. Como fin de pensión ha enviado a la junta una memoria: «Liturgia Elnesa»" (Junta para la Ampliación de Estudios 1914).

4. La llengua catalana

L'arqueologia i la llengua foren dos dels camps en què es basà la formació de la nova consciència nacional catalana al segle XIX i primers anys del XX. De fet, tant en un cas com en l'altre, del que es tractava era de fer un estudi del passat per trobar els elements que poguessin haver arribat fins al present amb la intenció de

³⁷ Cartes del 21 i 26 de febrer de 1913. ABEV, col. Gudiol. Cartes.

projectar-los cap al futur. Per això no es fa estrany que Gudiol col·laborés amb iniciatives que podem qualificar de filològiques. I entre elles una de les més importants, encapçalada per mossèn Alcover.

Antoni M. Alcover i Sureda va ser “(...) *un clergue camperol, de tremp entusiasta i bel·licós, que, induït per una intensa afecció a la literatura popular, es va dedicar a recollir de la boca dels pagesos les cançons i rondalles populars, que en aquell temps encara conservaven una gran vitalitat*”, diu el seu successor Francesc de B. Moll (s. d.). En fer aquesta recerca, es va adonar que les classes més populars feien servir encara molts mots arcaics i dialectals que no es trobaven en cap diccionari, fet que el dugué a fer-ne un de base etnogràfica i a enriquir-lo amb aportacions historiogràfiques. Per posar fil a l’agulla, l’any 1900 publicava la *Lletra de Convit a tots els amics de la llengua catalana* i organitzava un cos de corresponsals a les diverses comarques i un de secretaris per rebre i ordenar els materials que anessin arribant al centre de l’organització, radicat en el domicili del mateix Mossèn Alcover. Per mantenir el contacte entre tots els membres de la xarxa, pel desembre de 1901 començà a publicar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (Moll s. d.).

“*Les cèdules de llengua escrita eren redactades per col·laboradors especials (clergues, seminaristes, mestres d’escola, arxivers, advocats, etc.) que treballaven amb un gran entusiasme però sovint amb poca regularitat, amb inconstància i amb una tècnica defectuosa; alguns n’hi havia, però, de molt bons i que actuaven de manera molt eficient i profitosa*” (Moll s. d.).

El 1911 es crea la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans, de la qual Alcover es converteix en el president. A partir de 1917 Alcover, en clara oposició amb la resta de membres de la Secció, inicia la seva desvinculació de l’entitat (Massot i Muntaner 1993, p. 60), tot i que posteriorment rep –durant uns anys– el suport econòmic del rei Alfons XIII (Moll s. d.). L’oposició a les normes aprovades per l’IEC va fer que el diccionari sortís al carrer amb una “(...) *subscripció nul·la a Catalunya, i notòriament insuficient a les Balears i a València*” (Moll s. d.).

4.1. Col·laboració en el diccionari Alcover-Moll

És en aquest context que Josep Gudiol passa a formar part de la xarxa lingüística centrada en la figura d’Antoni M. Alcover. Diguem en primer lloc que Alcover es dirigí al bisbe Torras i Bages, el qual veié amb simpatia la iniciativa empresa des de Mallorca (com també la proposta del seu bisbe de publicar una pastoral en català)³⁸ i el dia 21 de gener de 1902 li envià una carta en què l’informava que:

³⁸ Carta de Torras i Bages del 5 d’abril de 1899, adreçada a Alcover, transcrita per Perea (2008).

“So encarregat amb molta eficàcia a Mossèn Gudiol que treballàs amb molta constància i energia per a què l’obra del Diccionari trobàs a Vic una bona cooperació, i ho so encarregat a ell perquè és jove i la joventut sol ésser més entusiasta. En quant als Seminaristes aquí no ho conceptuo convenient” (reproduït per Perea 2008).

El tema reapareix amb tota claredat en una carta del 22 de gener de 1902 reproduïda per Perea (2008) en què Gudiol diu a Alcover que després de dos mesos de prendre-ho en consideració es reuneixen els *“principals afectes a l’obra del Diccionari”* i acte seguit parla de *“la tasca dels que estem decidits a prestar cooperació a la seva obra magna”*. Gudiol es compromet a emmagatzemar tot el que trobi i diu que esperarà la sortida del treball d’Aguiló, però que si aquest tarda molt treballarà amb el diccionari Labèrnia, *“(…) apuntant i enviant a vostè lo que jo crega puga afegir-hi o corregir-hi”*.

En una carta posterior, Antoni M. Alcover l’informa del seu interès perquè Àngel Aguiló publiqui els materials del seu pare (Marià Aguiló havia mort al 1897 i el primer volum del seu diccionari no veuria la llum fins a 1915). De tota manera, diu Alcover,

“(…) això no fa que no haguem de cercar y d’escorcollar per compte nostre. Molt féu D. Marian Aguiló, però no creguen vostès que no ens deixàs res a fer, res a trobar, res a escorcollar. Seríem beneïts si ens aturàssem a lo que ell trobà. No, senyor, hem de passar més envant. Això és el meu sentit, y li agrairia que ho fes present a sos companys.

Vostè treball segons la manera que me indica, y sempre que fassa lo que més li ha de ploure. Aquesta feina s’ha de fer de gust. Això de l’Arqueologia té un interès excepcional. Sí, sí que hi treball! Que duga avant tos els projectes y propòsits que me indica, y que Deu li do força. Que m’avis el nom dels col·laboradors que trobarà y que me indich persones per corresponsals de la partida de pobles de la Diòcesi de Vic, on no n’hi tinguem.”
*Vaja, esper molt, moltíssim de vostè.*³⁹

La carta acaba amb unes consideracions al bisbe i a diverses persones que són esmentades individualment entre *“demés amichs del Círcol Literari”*, que segurament en aquell moment ja estaven subscrites, com el mateix Gudiol, al butlletí del Diccionari.

Gràcies a la correspondència publicada per Perea (2008) sabem que el que havia de fer Gudiol era proporcionar al clergue mallorquí paraules d’arqueologia sagrades, *“procurant ressuscitar els mots castissament catalans de l’antigor”*. Per ajudar a la tasca del Diccionari, Gudiol diu que també compta amb la col·laboració d’alguns vicaris del Bisbat de Vic amics seus, dels quals espera treure informació sobre els bosquerols i rodellaires de les Guílleries; simultàniament, ell es compro-

³⁹ ABEV, col. Gudiol. Cartes. Carta de 4 de febrer de 1902.

met a aplegar el lèxic de pellaires, camussers i blanquers, aprofitant l'especialització de la seva família. També es compromet a treballar sobre altres termes de pagès de la zona pirinenca.

“Respecte als monuments escrits com serà que també no es faci algom. Els MM SS del Museu Episcopal, que ja recordarà fan una col·lecció ben estimable, igualment seran inspeccionats entre Mossèn Pere Bofill, Dr. Marian Serra i Esturi i jo” (carta del 22 de gener de 1902 reproduïda per Perea 2008).

D'aquesta manera, la Biblioteca Episcopal serà el centre d'operacions de la xarxa vigatana i aquí es reunirà tot el que es pugui trobar d'interès referent a la comarca de Vic abans de ser posat a mans de mossèn Alcover. Una carta del 15 de març de 1902 permet veure l'estructura reticular que havia de permetre elaborar el diccionari, en les mateixes paraules de Gudiol:

“Ja li vaig dir que em creia que alguns amics, preveres joves tots ells, nos ajudarien, proporcionant-nos materials que des de Vic, un cop revisats, nosaltres li remetrem. Jo tinc ja alguna cosa recollida.

A la fi d'evitar més decepcions per afegir a les que sens dubte deu portar, no li dono noms dels que m'han dit procurarien fer alguna cosa pel Diccionari. Si treballen ja resultaran corresponsals de fet, i si, com tants d'altres, no fan res li hauré estalviat feina. Aquí ja ens arreglarem i procurarem que la delegació vigatana contribueca a l'obra tan meritòria per vostè iniciada. Valen més les obres que les aparatositats” (reproduït per Perea 2008).

D'aquesta manera, Gudiol es converteix en el representant del projecte alcoverí a la Plana de Vic i en un nòdul que a més de contribuir a la recerca filològica s'encarrega de gestionar algunes subscripcions d'aquesta zona geogràfica. En aquest darrer sentit, una carta del 30 de juliol de 1905 permet saber que Gudiol ha de cobrar els rebuts del Butlletí del Diccionari d'Alcover de deu persones de Vic, entre elles el mateix bisbe (molts d'aquests noms ja havien aparegut en altres missives anteriors i es poden espigolar en l'epistolari publicat per Maria Pilar Perea).

En una altra carta del 6 de setembre del mateix 1902, Alcover es queixa que no puguin aprofitar els materials arreplegats anteriorment per Aguiló i es mostra impacient:

“El qui tingui calma per esperar d'assegut, que esper. Jo per la meua part y els centenars de gent que em segueixen volem fer quelcom més: volem que no nos puguem dir: la llengua vostra no té diccionari, y no feis res per que en tenga: vos contentau esperant. ¡Vaja quins amadors que té aquesta pobra llengua!”

Al cap de pocs mesos, apareix una clara oposició a l'obra del Diccionari a la ciutat de Vic. Alcover en parla en una carta adreçada al bisbe Torras i Bages (22 de desembre de 1902) en què fa referència a “això de Mossèn Collell i d'en Lluís

B. Nadal contra l'obra del Diccionari". Alcover acusa Collell d'intentar dissuadir algun dels seus col·laboradors de participar en el projecte (reproduït per Perea 2008) i Torras li contesta lamentant els maldecaps que li hagi pogut provocar tot plegat, però demana mantenir-se a una certa distància, com correspon al seu càrrec (carta del 26 de desembre de 1902, reproduïda per Perea 2008).

4.2. El Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Les preocupacions lingüístiques d'Alcover, com és sabut, el portaren a impulsar un congrés internacional de la llengua catalana que tingué lloc el 1906 i que presidí ell mateix. Com no podia ser d'altra manera, vista la documentació exposada anteriorment, Gudiol va ser convidat a assistir-hi en qualitat de persona que podia ajudar a impulsar aquest esdeveniment. A les persones que es convidà a participar en l'impuls del congrés se'ls va demanar el concurs "*per Déu y per la Pàtria y per la nostra llengua benvolguda*".⁴⁰ Aquest document imprès, conté, just a sobre de la signatura d'Alcover un "*¡Vaja si hi confiam en vostè!*" manuscrit del seu remitent que confirma el paper que volia per a Gudiol en aquest procés de recuperació, normalització i normativització de la llengua catalana. La teranyina que unia Gudiol amb Alcover anava de l'arqueologia a la lingüística i tenia un clar sentit patriòtic.

La visió arqueològica que tenim actualment de Josep Gudiol fa difícil de situar aquest en el procés d'impuls del congrés de la llengua catalana. De fet, el mateix Gudiol sembla que no ho va veure massa clar; com a mínim així es deixa veure en una carta que Alcover li va enviar des de Palma l'11 de febrer de 1905:

*"Què diu vostè que no'ns pot ajudar? Ja hi va errat! Encara que no tinga espai per defensar-hi cap tema, ens pot ajudar moltíssim. El Congrés necessita més que res atmosfera, que li fassen costat, que propaguin la idea de la depuració de l'idioma. Tota aqueixa cooperació, que és de capital interès, vostès la poden donar y estic seguríssim de què ho faran... Doncs a fer propaganda a favor del Congrés!"*⁴¹

En el mateix sentit, una carta de l'1 de març de 1905, de Gudiol a Alcover s'expressava en els següents termes:

"Vostè diu que confia en la meua persona per poguer portar a cap el projectat Congrés. Jo que em conec sé que haig de ser dels que aprenguin i no dels que ensenyin i així haig de contentar-me seguint a afecte la realització de dit Congrés. Sols puc servir de lo que se'n diu «soldat d'amen»".

⁴⁰ ABEV, col. Gudiol. Cartes. Document imprès i personalitzat per a Josep Gudiol, signat a Mallorca el 12 de febrer de 1905.

⁴¹ ABEV, col. Gudiol. Cartes. Carta d'Antoni M. Alcover, Palma, 11 de febrer de 1905.

“Jo sobre tot desitjaria que en el Congrés no s’hi busquessin moltes filigranes i que anés per lo pràctic que fora acabar amb aquesta anarquia que compromet l’expansió de la llengua. Si d’ell ne pogués sortir una espècie de «statu quo» que, interinament i fins a un altre dia que es dongués un altre pas, fos acceptat per tothom i s’acabés així aquest tirar cadascú pel seu cantó, me crec que s’hauria avançat molt” (reproduït per Perea 2008).

El text fa referència a la manca d’un català estàndard i normatiu que es vivia en aquell moment, carència que sabem que es va intentar suplir amb les normes ortogràfiques aprovades per l’Institut d’Estudis Catalans a partir d’una ponència elaborada per Pompeu Fabra. Recordem que Enric Prat de la Riba presentà una comunicació a un congrés (Prat de la Riba 1978, p. 134-143) que va servir per reforçar el prestigi de Fabra, fins al punt que el Prat president de la Diputació el cridà per dirigir la normativització del català.

No sabem si Gudiol va assistir al Congrés, en tot cas, sí que figura entre els inscrits. I encara més: en aquest esdeveniment es va fer una exposició de publicacions en català editades des de 1833, exposició en la qual Gudiol col·laborà en el que feia referència a la part vigatana.⁴² En una carta del 21 de setembre de 1906, Eudald Canibell li comunicava que havia acceptat que l’editor Joan Pietx l’ajudés en aquesta tasca i que en l’exposició bibliogràfica que es faria es guardaria un espai especial per a l’edició vigatana.

Gudiol i Alcover varen mantenir una bona relació durant aquells anys i les accions empreses o secundades per cadascun d’ells varen tenir el suport de l’altre. Així, una carta del 14 d’agost de 1906 diu que Gudiol ha enviat a mossèn Alcover i a altres persones de Mallorca exemplars de la seva obra sobre Sant Pau de Narbona. Amb el mateix motiu, Gudiol rep una carta de Bartomeu Ferrà, del 2 de setembre de 1906, on li diu que va deixar la direcció del Museu Arqueològic Lul·lià, fart de desenganys i impossibilitat per la salut. També li fa saber que el capítol de la Metropolitana, sota la inspiració dels arquitectes catalans Gaudí i Rubió, comença a fer un museu al claustre de la seu: *“han començat fort!”*, diu.

*“Res més puc dir-li. Aquí tothom descansa dels treballs que estan per començar, si no és mossèn Antoni Mª Alcover que no té atureig y supleix la vageria mallorquina. Tampoc vull incloure en esta classe als literats que fan algom.”*⁴³

La teranyina en què estava inserit Josep Gudiol traspassava la línia de costa i anava fins a les Illes, en un moviment, com les onades, d’anada i tornada. En aquest sentit, el 1907, Alcover envia una carta a Gudiol en què li remet una col·lecció del butlletí del diccionari per a un estudiant, Carles Masferrer, i diu

⁴² ABEV, col. Gudiol. Cartes. Carta del 21 de setembre de 1906 signada per 4 persones, entre elles Eudald Canibell.

⁴³ ABEV, col. Gudiol. Cartes. 1905-1908.

“Tenim alguns estudiants a Vic molt entusiastes, en Griera de St. Bartomeu de Grau⁴⁴ y en Pujol de Ribes, entre altres. Deu fasse que en Masferrer sia un d’ells. ¿Quant organitzaran una acció forta a Vic per col·laborar a n’el diccionari?”⁴⁵

No sabem si aquesta acció en favor del diccionari es va arribar a dur a terme; el clar és que Josep Gudiol fou col·laborador en l’obra d’elaboració del diccionari (Corbera Pou 2003, p. 397). Tampoc no hi ha cap dubte que, com a president del Centre Excursionista, Gudiol va potenciar l’ús del català (que com s’ha dit, era la seva llengua oficial i la que vehiculava tota la vida social de l’entitat) en un sentit patriòtic molt clar. Així, el dia 9 de gener de 1916, el Centre Excursionista de Vic, presidit per Gudiol, va encarregar una conferència a Antoni Griera sobre els factors que havien contribuït a la formació de llengua catalana. Amb aquest motiu, el butlletí de l’entitat va escriure que

“Abans de l’acte el President de la Societat donà compte de l’oportunitat del mateix, en unes diades en què semblava endevinar-se una conjura contra la nostra llengua. Al final el Sr. Canonge Jaume Collell parlà de lo que Vic ha fet en l’obra del renaixement lingüístic català.”⁴⁶

Sembla, però, que l’entesa entre Gudiol i Alcover es va anar refredant amb el pas del temps i que, en el context general que s’ha repassat a l’inici d’aquest apartat, l’oposició del mossèn mallorquí a les normes proposades per Pompeu Fabra va arrossegar cap al no-res la col·laboració teixida anys enrere amb mossèn Gudiol. D’aquesta manera, al 1919 Gudiol es dona de baixa del Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana, dient que els impulsors tenen ara segura una gran subvenció del govern:

“Senyor meu: com que, per lo que veig, ja no necessita les pessetes que alguns catalans donam pel ‘Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana’, tenint com té segura una grossa subvenció del Govern pel ‘Diccionari de la Llengua Català-Balear-Valenciana’ etc., etc., etc., li prego m’estalviï la paga de la subscripció del al·ludit ‘Bolletí’ i em donga de baixa d’entre els subscriptors”⁴⁷

Al lector o lectora no li hauria de passar desapercebut el joc que Gudiol fa amb el nom del diccionari, en el sentit que ell i altres catalans s’havien subscrit a un diccionari de la *llengua catalana* que ja no calia subvencionar, entre altres raons, perquè, per desig del mateix Alcover, ara responia al nom de *Diccionari de la Llengua Català-Balear-Valenciana* (sic). Tal com diu el seu successor (Moll s. d.), aquesta obra s’havia titulat *Diccionari de la llengua catalana*,

⁴⁴ Deu ser Antoni Griera i Gaja (1887-1973).

⁴⁵ ABEV, col. Gudiol. Cartes. 1905-1908. Carta d’A. M. Alcover a Gudiol, del 2 de març de 1907.

⁴⁶ *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*, XVII (gener-març de 1916), p. 65.

⁴⁷ Carta de Gudiol a Alcover d’1 d’octubre de 1919 (reproduïda per Perea 2008).

“(…) donant al mot català el sentit amplíssim de «procedent o derivat de Catalunya». Així s’anomenà l’obra en projecte, fins a l’any 1918, en què, per raons extracientífiques –de les quals parlarem més envant–, va canviar el títol originari convertint-lo en Diccionari Català-Valencià-Balear. (...)”

“Per guanyar-se les simpaties de les regions valenciana i balear davant l’aversió dels catalans, [mossèn Alcover] va canviar el nom de Diccionari de la llengua catalana substituint-lo pel de Diccionari català-valencià-balear (...)” (Moll s. d.)

La connexió vigatana de l’obra d’Alcover sembla que va quedar definitivament trencada a partir d’aquell moment. Ho indica l’epistolari editat per Maria del Pilar Perea (2008), que només recull una altra carta entre ambdós capellans, datada al desembre de 1927, una carta d’agraïment per l’ajuda que Alcover havia prestat a Gudiol en una estada a Mallorca.⁴⁸ Mossèn Alcover tardà gairebé dos mesos a contestar aquesta missiva!

4.3. Caterina Albert: de la literatura a l’arqueologia

L’any 1917 Gudiol formà part del consistori dels Jocs Florals de Barcelona, junt amb Víctor Català, Josep Franquesa i Gomis, Manel Folch i Torres, Manuel Rodríguez Codolà, Lluís A. Pagès i Josep M. Girona. Aquest fet creiem que és significatiu per dos motius. En primer lloc, per la polèmica que es produí perquè Josep M. Girona havia elaborat una llista dels premis que s’havien de donar i, en el moment de buscar el consens, no hi va haver acord. La discussió va anar pujant de to fins que Girona acabà dimitint (Gudiol Ricart 1972, p. 204). Aquesta edició dels Jocs Florals ja mostrà l’oposició que certs sectors mantenien en contra de les noves normes ortogràfiques aprovades per l’Institut d’Estudis Catalans a proposta de Pompeu Fabra (Miracle 1978, p. 182), un tema candent que implicà profundament la figura de Josep Gudiol. El seu nebot recull un text en què el seu oncle fa referència a aquests fets i explica que l’origen del problema es trobava en la poca transparència de la tria de les composicions guanyadores; Gudiol va quedar gratament sorprès per la posició contundent que va mostrar la presidenta del consistori, Caterina Albert, *Víctor Català*:

“Jo admirava el cabdal novel·lista, però aleshores vaig tenir ocasió d’apreciar en el que particularment valia la senyoreta Caterina Albert Paradís, que se’m manifestà dona d’un gran caràcter i d’altres qualitats en motiu d’uns deplorables incidents a què va donar lloc la redacció del veredict” (Gudiol Ricart 1972, p. 204).

⁴⁸ Segurament es tracta de la visita que una representació del CEV i de la Societat Arqueològica feren amb motiu de la consagració episcopal del bisbe Perelló. Els expedicionaris aprofitaren l’estada per visitar Manacor, les coves del Drac, Porto Pi, Valldemossa, Sóller, Lluç i la ciutat de Palma (*Butlletí del CEV*, 58 (maig-desembre de 1927), p. 106).

El segon motiu pel qual creiem que és important aquesta edició dels Jocs Florals en la vida de Gudiol és perquè, com ja s'ha dit, hi coincidí amb Caterina Albert. Arran d'aquests fets, Víctor Català participà en la festa per celebrar el cinquantenari de la constitució de l'Esbart de Vic, fundat el 1867 a iniciativa de Jaume Collell. Un dels actes d'aquest homenatge va ser l'aixecament d'un pedrò a la Font del Desmai (Folgueroles), on Jacint Verdaguer i un grup d'estudiants entusiastes de les idees i els sentiments romàntics es trobaven per recitar poesia (Anònim 1917, p. 162). També hi participà Francesc Matheu, president del consell directiu dels Jocs Florals, home destacat també per la seva ferma oposició a la nova normativa fabriana (Martí Baiget 2007).

Amb tots aquests precedents, no resulta estrany saber que l'homenatge a l'Esbart de Vic, un acte en honor dels supervivents que va tenir lloc al local de Catalunya Vella, "(...) *pels parlaments que hi pronunciaren alguns oradors, quedà convertit en una espècie de míting anti-normes de l'Institut d'Estudis Catalans*" (Gudiol Ricart 1972, p. 219). Aquest fet tingué repercussions gairebé immediates: el 1918 el grup de joves redactors de la *Revista de Vic* deixen de publicar-la com a suplement de la *Gazeta de Vich* i la converteixen en una publicació mensual, redactada seguint les normes de l'IEC. Per fer més patent la discrepància amb els contraris a la nova normativa, varen organitzar uns jocs florals a Vic. Amb aquest motiu, Gudiol –amb el pseudònim de Simon de l'Ombra– escriu uns versos, els únics de la seva vida, que es varen publicar a la *Gazeta de Vich* del 9 de març de 1918 (Gudiol Ricart 1972, p. 226) sota el títol de "Telefonema".

De tota manera, ens hem allunyat de la figura de Víctor Català. El cas és que durant la visita de Caterina Albert (1917), aquesta convidà Gudiol i el seu nebot Josep Maria a fer unes excavacions en uns terrenys que tenia a Empúries (aquestes excavacions no es varen poder dur a la pràctica fins a finals de setembre de 1919). Coneixent com ara coneixem el vessant arqueològic de Caterina Albert no ens ha d'estranyar aquesta invitació adreçada al conservador del Museu Episcopal de Vic.⁴⁹ Sabem que quan va morir el seu pare (1890), Caterina Albert va comprar uns terrenys amb la intenció d'excavar-los i sembla que força més endavant les seves excavacions varen ser assessorades per Gudiol (Oliveras i Llovera 1996, p. 4.198; sobre la Caterina Albert arqueòloga, vegeu Ayensa 2007). Finalment, quan passà a formar part de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'any 1923, Caterina Albert preparà un discurs sobre Empúries que hagué de dividir en dues parts (Català 2010).

⁴⁹ "A Caterina Albert li dolia l'espòli de què eren víctimes les ruïnes d'Empúries, i així ho fa constar en una carta a Joan Maragall. El seu criteri era ben diferent. Recollia i comprava peces, les inventariava, les descrivia i, sobretot, les dibuixava acuradament amb art i precisió (...) Ella començà a inventariar aquests materials a finals del XIX, abans que s'iniciessin les excavacions serioses de Puig i Cadafalch, amb qui va tenir una relació excel·lent, i de qui moltes vegades rebia consultes sobre coses concretes" (Anglada 1996, p. 410-411).

Josep Gudiol explica aquesta actuació en una sèrie d'articles que va publicar a la *Gazeta de Vich* en el transcurs de l'any 1919 (Gudiol 1919). El conservador del Museu Episcopal explica que després dels Jocs Florals es va dur a terme l'homenatge de la Font del Desmai, al qual es convidà els membres del consistori dels Jocs Florals. Així mateix, aquests van ser convidats a visitar el Museu Episcopal i Gudiol va ser l'encarregat de fer-los de guia (*cicerone*). Així,

“Davant de l'armariet on hi tenim instal·lats en el Museu els vidres emporitans, vaig fer avinent a la senyoreta Albert que un dels exemplars més interessants, ella l'havia ofert anys a les col·leccions episcopals. Aleshores ella me parlà de què era propietària d'un camp y tros de vinya, situats precisament on se considerava que hi havia el cementiri de la grega Emporion”.

“I galantment me convidà a fer-n'hi jo també; a cercar-hi records dels temps passats, insistint en què devia anar a estudiar-hi la situació dels morts que els han guardats y de les tombes que la terra ha hostatjades fins al present. No he pas de dir la il·lusió que em féu la proposta y si m'entraren ganes de posar-la en realització. Aquell any un cas de malura, desentrontllat (sic) en el poble de l'Escala, aconsellà deixar per algun altra temporada les recerques en el vell cementiri emporità” (Gudiol 1919).

Els problemes de salut pública a la vila empordanesa impediren la concreció d'aquesta expedició fins al 21 de setembre de 1919, quan Gudiol va marxar de Vic amb un nebot i un altre jove que diu que s'estima com si també ho fos. El viatge va ser molt accidentat, però finalment arribaren a la casa dels Albert; Víctor Català pagà l'estada i les despeses de l'excavació, que va durar vuit dies i que va comptar amb l'ajut de Maneló Cornet i Pujol i dos oncles seus, que són presentats com experts excavadors avesats a treballar en aquell jaciment (Gudiol 1919).

S'ha dit que tot el material que es va recuperar va anar al Museu Episcopal per donació de Caterina Albert (Gudiol Ricart 1972, p. 243; Gudiol i Cunill 1920a, p. 7), però, com ja s'ha vist, això no és del tot cert, perquè una part fou portat per Josep M. Gudiol i Ricart al Museu Sant Lazare (vegeu més enrere).

4.4. La resistència a les normes ortogràfiques de l'IEC

Tot i la implicació en el procés de normalització i normativització de la llengua catalana —un procés que per a Prat de la Riba era d'una importància essencial en la constitució de la nacionalitat catalana (Prat de la Riba 1978, p. 149-153)— Gudiol va adoptar una posició de resistència passiva davant les noves normes ortogràfiques aprovades per l'Institut d'Estudis Catalans. Quan això va passar, el 1913, segons diu el seu nebot (Gudiol Ricart 1972, p. 153), l'arqueòleg vigatà ho va viure com una manera d'anar en contra de la posició defensada pels vigatans. Per aquest motiu, Gudiol va posar la seva postura en coneixement dels directors del *Full Dominical* i es va mostrar disposat, si convenia, a deixar-hi d'escriure.

Segons apunta Antoni Gudiol, el secretari del Bisbat de Vic, Josep Dachs Carné, havia decretat l'acceptació de les noves normes perquè era el cunyat de Prat de la Riba, president de l'IEC.⁵⁰ En aquest sentit, el 21 de febrer de 1913, des de París, Gudiol escrigué una carta dirigida a Marià Serra i Esturí en què parla de les normes ortogràfiques:

"Ja sé que vostè, ni mossèn Pere, ni el Dr. Casadevall tenen res que veure en aquesta qüestió, y que segons m'informen tot ha sigut cosa imposada pel Dr. Dachs, a qui estimo y respecto, però en el cas present, m'apar que valia la pena de comptar amb l'adhesió dels redactors y especialment de vostè, que fet y fet és qui porta la responsabilitat de la correcció de proves.

Jo no sé com vostè y companys, hauran agafat aquest assumpte del que si uns per supèrbia n'han fet qüestió d'amor propi, nosaltres per respecte a la tradició i per (diguem-ho clar) per vigatanisme, hem de voler que no puga dir-se que som comparses d'una mala passada que es juga a Vic y a la Gazeta, que fet y fet és la que representa el criteri vigatà. Els de fora han extremat aquest assumpte de la gramàtica per omplir-nos d'oprobri, doncs a això nosaltres no hem de passar-hi y ha de constar al menos nostra protesta. Ja sap que jo so partidari de fer saber ma disconformitat amb les coses que em volten, quan no estan segons crec han d'estar.

Doncs ara a vostè y companys de la Fulla els faig saber ma disconformitat amblo del canvi d'ortografia y els dic que, per mi (al menos per ara) no s'havia de tocar la cosa. Devia discutir-se y tot lo més veure venir, puig que estàvem en possessió y res imposava un canvi.

Jo m'adhereixo a tot lo que vostè faci en aquest punt; voldria que els quatre vigatans enraonéssim y prenguéssim una determinació. Ja que no so present a la reunió, acord, consti que so partidari de què no deuria canviar-se l'ortografia de la Fulla y que amb tot y pensar així, m'avinc a lo que vostès determinin, fins al punt de posar en poder de vostè ma decisió de no escriure-hi ni una ratlla si convé. Si vostès creuen que la determinació del canvi és depressiva pels redactors (com crec jo ateses les circumstàncies), y que cal engegar-ho tot enlaire, comptin amb mi" (Gudiol Ricart 1972, p. 153-154).

Tot i la determinació inicial, finalment Gudiol es va haver d'avenir al criteri de la majoria dels seus companys. Com a forma de resistència, això sí, continuarà escrivint sempre que pugui segons l'antiga normativa i habitualment Serra i Esturí referà els seus escrits per adaptar-los a les noves directrius. Entossudint en la seva posició, Gudiol mai va voler aprendre les noves normes i va tardar molt a acceptar que la partida l'havia perduda el Vigatanisme (Gudiol Ricart 1972, p. 153). Només la malaltia el féu renunciar a la seva posició: l'any 1928 Gudiol va publicar el primer article a la *Gazeta de Vich* escrit segons normes de l'IEC, quinze anys després de l'inici del conflicte, i ho va fer per no haver de renunciar a escriure-hi. En aquell moment, Gudiol ja no podia escriure i es va trobar amb què el seu amanuense

⁵⁰ Enric Prat de la Riba estava casat amb Josepa Dachs i Carné (Ollé Romeu 1995, p. 197).

només coneixia les noves normes. De tota manera, Gudiol, sempre que podia, ho feia escriure per algú de la seva escola (Gudiol Ricart 1972, p. 314).

Més enre es parlava de la diferència de criteris entre Alcover i les noves normes ortogràfiques de l'IEC i es feia també referència, tot i que en un altre passatge, a la suposada traïció de Jaume Collell, denunciada al bisbe Torras i Bages, quant a l'obra del seu diccionari. El cas és que l'any 1926, quan aparegué el primer volum del diccionari Alcover-Moll, Collell no s'estigué de retreure-li la seva aposta en una carta del 11 de juny:

“Respecte a la grafia, jo hauria volgut que no s'hagués quedat a mig camí; puix que, així com així, els «Normistes» lo tindran per un trànsfuga traïdor. Jo de vostè me n'hauria tornat «ad lare patrios» i que bons exemples havia donat del bell escriure català la nobilíssima Escola mallorquina per a mi tan estimada.

Jo ferm sempre, com pot veure vostè en tots mos escrits; y deplorant que, per exigències editorials, s'hagi de donar entrada a la nostra 'Gazeta de Vich' a eixos iconoclastes de l'idioma, que a mi em fan l'efecte dels fills descatsats que enlletgeixen la noble fesomia de la mare” (reproduït per Perea 2008).

Collell fou un dels grans opositors a les normes ortogràfiques aprovades per l'IEC (1913); membre destacat de l'Acadèmia de la Llengua Catalana (creada al 1880), institució de vida força precària fins que fa ser ressuscitada el 1915 com a alternativa a la posició normativista de l'IEC (al 1916 va confeir unes regles ortogràfiques alternatives) (Enciclopèdia.cat s. d.). Cal no oblidar que l'any 1927 el Centre Excursionista de Vic s'adheria als actes per celebrar les bodes de platí de les tasques periodístiques de Jaume Collell erigint i donant el seu nom a una de les columnes del Temple Romà.⁵¹ L'acte fou organitzat pel CEV i la Societat Arqueològica i val la pena remarcar que Gudiol en aquell moment ja tornava a ser president del primer. Collell va rebre una *ploma simbòlica* oferta per l'Associació de Periodistes, acte que tingué lloc al mateix Temple Romà.⁵²

Remarquem el paper del canonge Collell pel fet que Josep Gudiol va seguir de manera molt propera la carrera periodística d'aquest. D'aquesta manera sabem que va ser col·laborador de *La Veu del Montserrat* (Mirapeix i Ballús 1981, p. 168) i més endavant redactor de la *Gazeta Vigatana* (1904-1905), la *Gazeta Montanyesa* (1905-1914) i la *Gazeta de Vich* (1914-1936). Així mateix, col·laborà amb *L'Amic del Papa* (1908-[1913?]) i els ja esmentats butlletins del CEV i entitats que hi convergiren (Riera i Euras 1983); això a banda de *Forma* (1904-1907), *Vida Cristiana* i *De l'Art de la Forja* (Givanel Mas 1931).

El vessant publicístic de Gudiol no deixa de ser una mostra més de la seva activitat apològica, que es manifestà en els seus vint-i-cinc anys de dedicació a la redacció de la *Fulla Dominical*. Amb motiu de la seva mort, es va fer pública la

⁵¹ Butlletí del CEV, 58 (maig-desembre de 1927), p. 107-109.

⁵² Butlletí del CEV, 58 (maig-desembre de 1927), p. 105-106.

seva dedicació a aquesta publicació i es va dir que Gudiol “(...) *des dels orígens de la nostra publicació, havia tingut encarregada la secció del Santoral*”:

“Ha estat el redactor més constant, el puntal més ferm, de la nostra Fulla. Setmana per setmana –dictant–ho quan les xacres no li permeteren ja escriure, ni a màquina–, ens ha donat, sense interrupció, i amb competència insuperable, la vida d’un Sant de la setmana, lligant–hi l’historial del seu culte i de les seves representacions (sic) iconogràfiques, sobretot a Catalunya, fins que el dia 10 d’abril, quan ja tenia redactada, de poc, la vida que acabes de llegir, la mort fulminant i impensada se l’enduïa.”⁵³

5. L’oposició al Carlisme

La relació entre el primer catalanisme i el Carlisme és tan complexa que passa completament el marc que ens hem proposat en aquest article. De tota manera, val la pena aturar-se un moment en la relació que va tenir Josep Gudiol amb aquest moviment polític-social. I abans de fer-ho, no serà sobrer indicar que el seu mentor, el bisbe Morgades, ha estat considerat “(...) *sens dubte el protagonista més influent en les confrontacions contra els integristes a Catalunya*” (Martí 1992, p. 13). En aquest sentit, es diu que va ser el mateix Morgades qui va denunciar al Sant Pare *El Liberalismo es pecado* de Sardà i Salvany (Martí 1992, p. 13). És ben probable que també en aquest aspecte hi hagués bona sintonia entre el bisbe i Gudiol.

Sobre aquest tema, el primer que caldria dir és que quan Gudiol tenia poc més d’un any, concretament el 8 de gener de 1874, es produeix un assalt carlí a la ciutat de Vic. A pocs metres de la casa familiar, un franc-tirador mata un dels assaltants, fet que provoca l’escorcoll de totes les cases del carrer. El pare de Gudiol, un reconegut industrial pelleter vigatà, era fora de casa perquè formava part de la milícia urbana de la qual tenia el grau de tinent (Gudiol Ricart 1972, p. 2). A la casa només hi havia dues criatures, dues dones, un vell invàlid i el seu fill “*que era beneït de naixença*” (Gudiol Ricart 1972, p. 2). L’esglai, per a tota la família, va ser molt gran i, vist amb ulls de nen, suposà un sotrac molt important en la biografia del futur arqueòleg: d’ençà de llavors Gudiol no podrà tenir bones relacions amb els carlins i fins i tot es conta que havia dit que no els podia votar per la mala llet que li havia donat la seva mare a resultes d’aquell tràngol (Gudiol Ricart 1972, p. 2).

Més endavant, en l’anada a Roma de 1894, Gudiol i els altres dos companys becats pel bisbe de Vic acaben fent cap al lloc on es troba Francesca Guarch Folch, una dona que, per defensar la religió, s’havia fet passar per un jove i lluità amb les forces del Pretendent durant la darrera carlinada, guanyant-se així el sobrenom d’Heroïna de Castellfort (sobre aquesta dona, vegeu (Miralles Climent s. d.). Gu-

⁵³ “Un mort il·lustre”. *Fulla Dominical*, 21 (primer diumenge de maig de 1931), s. p.

diol i els seus companys acaben promentent a l'heroïna que visitaran Carles de Borbó per entregar-li un trofeu que la dona guardava de la darrera guerra i una carta demanant ajuda econòmica, perquè en aquell moment aquella pobra dona vivia de la caritat. Els tres seminaristes varen ser rebuts pel pretendent de la corona d'Espanya, el qual dedicà una fotografia a cadascun d'ells, però no es comprometé a res en relació a l'heroïna (Gudiol Ricart 1972, p. 22-25).⁵⁴

Un altre episodi, molt interessant des d'aquest punt de vista, té lloc el 18 de març de 1903, quan una carta de Josep Maria Baranera i Pasqués demana informació sobre el que en la carta s'anomena Diari Vigatà i mostra els seus dubtes sobre la viabilitat econòmica del projecte. Com que li sembla interessant, proposa fer un setmanari o un bisetmanari, perquè

“Crec que farien una bona obra perquè estic convençut que el moviment català ha començat a desviar-se y temo que es desviarà més. Per la llibertat de cultes no hi podem passar els catòlics catalans. Cren que tenen por de fer professió de les conviccions religioses. Y lo que es més sensible és que el jovent que puja se'ns corrompra y considerará a la Religió com cosa de poca importància. Podria citar-te fets molt significatius.

Per això he cregut que hauria arribat el moment en què és precis que cadascú treballi en la mida de ses forces perquè el Catalanisme no avorti. (...) No tinc confiances amb D. Carlos ni amb les organitzacions militars dels partits. Això he respost al fer-se'm la proposta. Però m'han dit que m'encarregués d'una secció independent en “El Correo Catalán”, que sembla que vol prendre nous rumbos, ho he consultat amb mos superiors y persones prudents y m'han dit que ho podia fer y que convenia. No contrec doncs cap compromís de partit y que Déu benedisca una bona intenció. Al fi y al cap les forces tradicionalistes que són nombroses en aquest Bisbat y a on el clero ja té una bona representació quan se desenganyin de què un cop d'Estat o una nova campanya militar no pot salvar a nostra Pàtria han de venir cap al costat del Catalanisme catòlic de la Veu de Montserrat. Y també crec que convé que en el moviment no anem sols sinó que hi tinguem el Regionalisme catòlic del Nord y de tota Espanya. Ademés mentre el tradicionalisme dels Carlins no prengués certes activitats sempre és una muralla contra la Revolució y cada dia es fan més regionalistes. Crec doncs que és una obra de conservació y de provisió la de fer sentir des de les columnes de “El Correo”, avesats de patriotisme catòlic, els reunits a l'entorn de la bandera de la restauració moral de Catalunya y de totes les regions d'Espanya als vells que creuen en la vinguda d'un gran Mesias y als joves que acabarien per no creure en res.”

El remitent de la carta considera que, encara que la col·laboració amb el *Correo* no servís d'altra cosa que per ajudar els catalanistes catòlics a frenar els cata-

⁵⁴ Luis Lavour (1998, p. 98) remarca el conjunt d'aquests “Actos con su remate a la excursión realizada a Venecia por unos grupos de participantes, en viaje no exactamente turístico, para en su residencia de palazzo Loredan rendir homenaje a don Carlos, su rey y señor, recién casado en segundas nupcias con la bellissima y joven doña María Berta de Roban.”

lanistes indiferents en religió, està fent una bona obra en cooperar amb aquesta publicació.

És comunament acceptat que Gudiol va escriure l'obra *Collformich* ([Gudiol i Cunill, Josep] 1913). Aquesta obra recull el relat dels fets que tingueren lloc en aquest indret del Montseny arran de l'assalt de la ciutat de Vic de 1874 i la posterior fugida dels partidaris liberals. Sabem que aquests fets deixaren més d'una quarantena de morts (Gudiol parla d'entre 105 i 111). Pladevall (1998, p. 231-243) ha dedicat bona part de la monografia sobre el municipi del Brull a extreure l'entrellat d'aquests fets i, pel que ens interessa, en recollim que a partir de 1912 la *Gazeta Montanyesa* es fa ressò d'algunes veus que clamen per erigir un monument a la memòria dels infortunats, just a Collformic mateix. És aquest periòdic qui inicia una subscripció amb aquesta finalitat a partir de juliol de 1912. Pocs mesos abans (finals de 1910-març de 1911) s'havia aixecat la creu del Carlí, al pla de Terrades (Seva) on havia mort el carlí Fernando Lanzuela.

“El cert fou que una creu serví per fer-hi trobades carlines i l'altra trobades liberals, i que en alguna ocasió els carlins, acabada la seva trobada, anaren a destruir la creu de Collformic, millor dit, el pedró i la inscripció, no la creu de ferro, que sempre varen respectar” (Pladevall i Font 1998, p. 242).

La creu de Collformic es va erigir l'11 de gener de 1913 i contenia una inscripció que recordava les víctimes que allà havien estat *“inhumanament sacrificades per una partida carlista”*; l'any següent ja va patir els primers atacs vandàlics (Pladevall i Font 1998, p. 242). Si el conflicte amb els sectors carlins marcarà la vida de Gudiol durant la primera meitat dels anys vint, en el seu text ja diu que

“Convenia no oblidar les víctimes d'ara fa trenta-nou anys, a fi de què el cristià aixequés al Cel una pregària per elles y a la vegada se veiés d'esvair la llegenda de difamació que, per disculpar a sos matadors, s'és anada teixint amb malvolença digna d'execració. (...) La memòria dels difunts devia no sols perpetuar-se sinó també vindicar-se. Per ço a més d'erigir la creu (...) devia compondre's un fascicle que expliqués la raó d'un tal monument cristianament commemoratiu.” ([Gudiol i Cunill, Josep] 1913).

En la seva elaboració, Gudiol va fer servir tota mena de documents històrics i de premsa, però també va recollir allò que li digueren un ampli nombre d'informants orals. Com s'ha dit, tot i la seva posició clarament militant, Gudiol no signà l'autoria del llibre (tot i que no devia ser difícil atribuir-lo a ell en el marc de la ciutat de Vic) i, a més a més, tampoc no va figurar en la llista de subscriptors per erigir el monument.

Com s'ha vist, Gudiol era un anticarlí militant, gairebé visceral; i això li costaria el que ell mateix en va dir la seva mort civil.

5.1. El conflicte per la marededéu de la Gleva

En parlar de l'excursionisme científic, ja s'ha fet referència a la polèmica que envoltà el Centre Excursionista de Vic el 1923 amb motiu de la coronació de la Mare de Déu de la Gleva. És ara el moment de tractar el tema amb una major profunditat, entre altres raons perquè, una vegada més, hi trobarem la topada entre el catalanisme i els sectors més carlins.

Diguem, en primer lloc, que la posició de Gudiol –segurament la més correcta des del punt de vista arqueològic i de la història de l'art– ja s'havia manifestat vint-i-cinc anys abans en un article que publicà a *La Veu del Montserrat* (25 de gener de 1895). Sota el títol de “Profanacions artístiques”, Gudiol ja hi parlava –entre molts altres atemptats contra el patrimoni–⁵⁵ dels vestits postissos que ornaven algunes imatges religioses:

“La ridícula mania de voler vestir amb robes movibles lo que va vestit amb gust i propietat ha sigut causa d'escandaloses mutilacions. ¡Quantes estàtues trobaríem que avui no poden mirar-se i, si es despullessin de sos adefessis, resultarien obres d'art dignes de gran estimació” (Gudiol i Cunill 1895, p. 52).

No sabem si en escriure aquestes frases Gudiol estava pensant de manera especial en la marededéu de la Gleva, que sabem que va visitar aquell mateix 1895.⁵⁶ El cert és que aquest tema va tornar a aparèixer en un article publicat al butlletí de la Societat Artístico-Arqueològica Barcelonesa de l'any 1902 (Gudiol Ricart 1972, p. 47; Cassador 1902). En aquesta ocasió, Gudiol parlava de la pràctica abominable i del tan antiestètic costum de posar vestidures movibles a les imatges religioses. Val la pena remarcar que aquest text serà copiat per la *Gazeta de Vich* amb motiu de la polèmica de la Gleva de 1923. També apareix en l'obra *El Bisbetó*, editada dins de la col·lecció “Biblioteca d'autors catalans” (Gudiol i Cunill 1916a).

A més a més, aquell mateix any 1902 Gudiol havia aconseguit que durant els dies de la novena que precedia la festa de la Verge de la Bona Sort del convent de Santa Clara es traguessin els vestits de roba que cobrien la imatge.⁵⁷ Com que ningú gosà manifestar-se en contra, passat més d'un any va publicar a la *Gazeta Vigatana* una història de la devoció a aquesta imatge on demanava la supressió definitiva de les robes que duia (Gudiol Ricart 1972, p. 50; Gudiol i Cunill 1904). Però vint anys més tard, les coses anaren per altres viaranyes, fet que valgué una gran reprimenda a Gudiol, que segurament esperava una altra cosa del bisbe Muñoz.

⁵⁵ Més enrere ja s'ha fet referència a aquest article. Anotem ara com Gudiol hi deia: “*Dongues una visita a les setanta imatges de Maria que guarda nostre Museu Episcopal i es veurà quant poques han sigut les degudament respectades*” (Gudiol i Cunill 1895, p. 52).

⁵⁶ Gudiol havia visitat i descrit la marededéu de la Gleva al 1895, tal com recull el text mecanografiat de la conferència que havia de pronunciar al CEV, conferència que finalment es va suspendre (ABV, Gudiol VIII, 182-189).

⁵⁷ G. Y C. J., “La Mare de Déu de la Bona Sort”. *Gazeta Vigatana*, 2 (1904).

Segons recull el seu nebot, l'any 1917 Francesc Muñoz havia fet retirar els vestits de la marededéu del Far⁵⁸ i més endavant havia convocat els procuradors de la Confraria de la Mare de Déu del Bon Succés i igualment els havia exposat el desig que li traguessin els vestits; finalment, el 1919, el tema dels vestits postissos havia tornat a escena en parlar de la marededéu del Claustre de Solsona (Gudiol Ricart 1972, p. 221, 229 i 238).⁵⁹ La mateixa posició sobre la presentació de les imatges religioses es va tornar a mostrar públicament en parlar de la restauració de la marededéu d'Andorra (1922).⁶⁰ Aquest reguitzell de fets permet pensar que Gudiol creia que el bisbe es posaria al seu costat en el moment d'emprendre la campanya per coronar la marededéu de la Gleva; però s'equivocava totalment.

L'any 1923, arran de la coronació de la Mare de Déu de la Gleva, el debat sobre la conveniència o no de vestir les imatges esdevingué un conflicte obert entre els membres del Centre Excursionista (catalanistes) i els sectors carlins (Tornafoch Yuste 2003, p. 39-40) i es va agreujar per la prohibició del vicari general de Vic, el carlí Jaume Serra i Jordi, d'una conferència que havia de dictar mossèn Gudiol (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006, p. 451). Mentre els membres del Centre Excursionista volien restaurar i coronar la imatge tal com s'havia trobat en un inici, els sectors carlins volien que la Mare de Déu fos coronada amb un luxós vestit (Tornafoch Yuste 2003, p. 39-40).

La posició del CEV –que el dia 1 de gener d'aquell any va enviar una instància al bisbe de Vic, Francesc Muñoz, a favor de la restauració i que també va recórrer a la Sagrada Congregació de Ritus de Roma– va tenir el suport de personatges força destacats de la xarxa catalana en què Gudiol s'havia inserit: intel·lectuals, investigadors, arquitectes i centres excursionistes (vegeu l'annex 2). Cal remarcar el paper central que hi jugà la *Gazeta de Vich* i la utilització orquestrada de diferents recursos: conferències, publicacions periòdiques, campanyes de recollides de signatures, relacions públiques més o menys velades... i sobretot la mobilització de la xarxa que Gudiol i els caps de brot del Centre Excursionista havien anat construint amb el temps.

D'aquesta manera, mossèn Antoni Grieria, que saludava Gudiol com a “*molt respectable mestre*”, en una carta del 9 de gener de 1923, li diu:

“Com vaig prometre a n'els vigatans, qui assistiren a la festa de St. Cugat, li envio unes quantes firmes més que aquests dies he recollit; encara en vindran

⁵⁸ Després de visitar la Mare de Déu del Far, “*El Prelat volgué contemplar la veneranda imatge i ordenà que al efecte se li traguessin els ridiculs enfarfecs de vestidures movibles que la convertien en un farcell acampanat y antipàtic*”. Veient la bellesa de la imatge, Muñoz va fer treure-li definitivament els vestits (*Gazeta de Vich*, 472, 30 d'octubre de 1917, p. 3).

⁵⁹ A l'ABEV es conserva l'esborrany d'un informe manuscrit sobre la restauració de la marededéu del Claustre de Solsona, segurament elaborat per Gudiol (tot i que no està firmat). Està datat el 16 de setembre de 1919 i, en primer lloc, l'autor demana de treure tota la vestidura i accessoris a la imatge.

⁶⁰ Gudiol, J.: “La restauració de la imatge de la Mare de Déu d'Andorra”. *Pàgina artística de La Veu de Catalunya*, 565 (1922).

d'altres, i de persones de criteri, com els germans Llimona, i alguna altra persona que, degut al seu pensament polític (és de la U. M. N.) farà molt bon efecte."⁶¹

A l'Arxiu Comarcal d'Osona es conserva la còpia d'una carta del 28 de febrer de 1923, amb la capçalera del CEV que fa saber als seus destinataris que aquesta entitat ha pres la decisió d'acudir a la Sagrada Congregació de Ritus de Roma per consultar com s'ha de fer la coronació. Aquesta carta anava adreçada als centres i entitats que havien donat suport al CEV i els demanaven per

*"(...) enrobustir la nostra petició (...) una declaració (que pot ser feta en català) que adjuntarem a la nostra instància a l'esmentada Congregació, en la qual consti el desig d'aqueixa Entitat de què la Coronació Canònica de la Mare de Déu de la Gleba sia feta en la pròpia antiga imatge en forma digna i pròpia de les tradicions artístiques de la Iglesia, i que deleguen en nosaltres la seva representació."*⁶²

Vist gairebé un segle més tard, es pot dir que, tal com es veu en alguns documents, es tractava d'un conflicte polític. Així, en l'adhesió estàndard de Francesc Matheu hi ha una missiva que diu "*Veig que la batalla s'estén y convé guanyar-la pel prestigi de la Iglesia y del nostre Renaixement*". En el mateix sentit es posiciona una carta del 29 de gener de 1923, redactada per Josep Portellas i Casals, prevere de Sallent. Portellas parla de

"(...) aquesta gent tan mancada de sentit comú a qui només guia en el fons un odi al desvetllament del sentir del nostre poble. És una vergonya que autoritats tan altes desempenyin papers tan poc lluits rastrejant en un nivell tan impropri impulsats per miserieset inconfessables. ¡Llàstima que la "Gazeta" no sigui en mans de gent de nervi i sense sotana!"

"No defallim per això, que ja s'apropa el jorn de Pasqua en què l'Al-leluia vigorós de la Patria lliure deixarà aterrat aquest estrangerisme odiós que rodolarà desfet per les terres d'allà ... a ponent buscant l'ampar dels hereus de Felip V".⁶³

Aquesta celebració, per una banda, va ser un reflex de la vinculació entre una part de la clerecia i l'excursionisme lletraferit. Però, per altra banda, la polèmica deixà veure una disputa dins del mateix clergat vigatà, més concretament entre Gudiol –provinent del sector catalanista– i el vicari general de Vic, el carlí Jaume Serra i Jordi.⁶⁴ Com s'ha dit, Serra va prohibir una conferència que mossèn Gudiol havia de donar al CEV sobre el santuari i la imatge de la Mare de

⁶¹ ACOS, fons Pietx. Centre Excursionista de Vic. Coronació de la Verge de la Gleba, 1923.

⁶² ACOS, fons Pietx. Centre Excursionista de Vic. Coronació de la Verge de la Gleba, 1923.

⁶³ ACOS, fons Pietx. Centre Excursionista de Vic. Coronació de la Verge de la Gleba, 1923.

⁶⁴ Un paper que es conserva a l'ACOS diu: "*Cal esmentar com l'anticatalanisme episcopal de la diòcesi de Vich ha esdevingut lògicament barbre en escometre sense miraments de cap mena la sapient figura de Mossèn Gudiol i d'algun altre clergue perquè volien portar a terme la rehabilitació arqueològica i digna de la Verge de la Gleba*". Es tracta d'un paper que es troba al Fons Pietx, familiar, CEV, "Coronació de la Verge de la Gleba".

Déu de la Gleva, inclosa dins de la campanya que aquest prevere liderava perquè “la coronació de la Verge de la Gleva sigui feta restaurant dignament la imatge netament enlletgida per andròmines de mal gust” (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006, p. 450-453).

La polèmica va provocar la convocatòria d’una junta general extraordinària de socis del CEV durant la qual Gudiol i la resta de la junta directiva de l’entitat varen presentar la dimissió. La nova junta va ratificar l’acord sobre la coronació de la Verge i, a proposta d’un soci, Gudiol en fou aclamat com a president honorífic. A més a més, dolgut en el seu orgull per la ingerència del Bisbat en els afers de l’entitat, el Centre Excursionista va organitzar per al 4 de febrer una conferència de Joaquim Folch i Torres sobre la moda i la tradició en l’art religiós, conferència que no es va poder dur a terme perquè Folch va renunciar a assistir-hi pretextant que la seva intervenció hauria estat contraproductiu, ja que en una reunió “d’autoritats de l’església celebrada darrerament a Barcelona, em posen a la categoria d’un ximple baladrer i esvalotador de mitres”.⁶⁵ De fet, no hagués calgut la seva renúncia, perquè el mateix dia el bisbe Francesc Muñoz va prohibir

“tota discussió sobre el particular, y [que] d’aquest assumpte se’n tracti directa o indirectament per escrit en periòdics, per medi de gràfics y en conferències públiques, o per qualsevol altre vehícol d’expressió del pensament.”⁶⁶

Que l’afer de la Gleva va afectar profundament Gudiol, ho prova un escrit d’aquest darrer amb motiu de la mort de Pere Bofill, publicat a la *Gazeta de Vich*. Gudiol hi diu que de la colla que el bisbe Morgades havia enviat a Roma per formar-se en arqueologia (Gudiol, Baranera i Bofill) només ell mateix seguia viu, però “tot contemplant com s’acosta la fatídica mena de mort civil, que tinc de creure que la Providència em té destinada!”⁶⁷

També el seu nebot, Antoni Gudiol i Ricart, explica que Josep Gudiol havia assistit a un concert de Maria Barrientos el dia 20 de març de 1924, fet que els seus adversaris van aprofitar per aconseguir que el vicari Jaume Serra l’amonestés per un comportament que es considerava poc digne d’un clergue (Gudiol Ricart 1972, p. 297). És aquest mateix nebot qui explica que Gudiol podria haver dimitit de la presidència del Centre Excursionista perquè el notari Josep Sans i Font “al veure el caire que prenia el conflicte de la Gleva, s’havia afanyat a dir-li que no estava disposat a seguir per aquell perillós camí. L’haver de fer pública la deserció de l’esmentat notari, hauria representat un gran triomf pel P. Salvi Huix Miralpeix i els seus aliats”, és a dir, els eclesíastics partidaris de la coronació vestida de la mare-déu. Per aquest motiu, els partidaris d’una entronització tal com era originària-

⁶⁵ Carta sense datar, ACOS, Fons Pietx, familiar, CEV, «Coronació de la Verge de la Gleva».

⁶⁶ *Gazeta de Vich*, 10 de febrer de 1923, p. 1.

⁶⁷ GUDIOL, J., «Mossèn Pere Bofill y Boix», *Gazeta de Vich*, 2716 (29 de novembre de 1923), p. 1.

ment la talla i de Gudiol convocaren la junta i nomenaren una directiva “*en que no figurava cap clergue ni persona que pogués dependre de les rauxes d'un bisbe o de les coaccions d'un vicari general*” (Gudiol Ricart 1972, p. 273). En aquest sentit, apuntem que Gudiol tornaria a ser president de l'entitat al desembre de 1928, coincidint amb el nomenament de Joan Perelló i Pou com a bisbe de Vic (Gudiol Ricart 1972, p. 313); abans, però, el CEV havia perdut la dotació d'un premi a causa de “*(...) la fonda pertorbació que ha causat en la pietat cristiana dels Nostres diocesans el moviment que s'anomena cultural en lo referent a Iconografia Mariana (...)*” (Roma Casanovas & Ginesta Portet 2006).

La polèmica de la Gleva afectà també el seu deixeble i successor al capdavant del Museu, Eduard Junyent. Junyent havia anat a Roma per iniciar els estudis d'arqueologia a l'Institut Pontifici d'Arqueologia Cristiana (1926), en la seva primera promoció. Aquests estudis foren finançats amb una beca oferta per la Biblioteca Balmes, un intent de creació d'una universitat catòlica a Barcelona, de la qual el mateix Junyent s'esperava que fos professor (Ordeig i Mata 2001, p. 476). Junyent va haver d'anar a residir a Sant Lluís dels Francesos perquè se li havia vetat la residència al Col·legi Espanyol de Roma a causa d'una denúncia procedent de Vic en la qual se l'acusava de tenir filiacions catalanistes:

“La causa era el seu posicionament al costat de Mn. Gudiol en la polèmica per la coronació de la marededéu de la Gleva, l'any 1923. Anys més tard, ben introduït en els cercles romans, pogué llegir la denúncia i els noms dels que la firmaven; tot i això, mai no volgué tenir en compte la denúncia ni, menys encara, revelar la identitat dels denunciants” (Ordeig i Mata 2001, p. 478).

De tota manera, Gudiol rebé el suport incondicional de molts elements de la seva xarxa de contactes, ja força àmplia en aquell moment. En aquest sentit, el seu nebot no dubta a afirmar que la correponsalia de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, que li fou conferida aquell 1923, va ser un acte públic de suport a la seva posició en la polèmica pel tema de la Gleva (Gudiol Ricart 1972, p. 279).

6. Conclusió

La mort al febrer de 1930 de Segimon Cunill, que havia de ser el successor de Gudiol al capdavant del Museu Episcopal, va donar un tomb a la vida intel·lectual i professional d'Eduard Junyent. Deixeble de Gudiol, per petició d'aquest se li demanava que tornés a Vic per ocupar el càrrec de conservador adjunt del museu que Cunill havia deixat vacant. En una carta dirigida a Josep Maria Gudiol, Junyent deia:

“Pel teu oncle estic disposat a fer el màxim sacrifici de les meves aspiracions. [...] Et parlo francament. Si el teu oncle em vol al seu costat, jo em poso immediatament a les seves ordres, perquè jo que sóc el seu més gran admirador i el

seu més humil deixeble no puc pas veure que la seva obra en sigui defraudada, i estic disposat a col·laborar-la i a continuar-la” (Ordeig i Mata 2001, p. 483).

Faltava poc més d'un any perquè Gudiol dictés la darrera memòria (de la seva vida) del Museu (de la seva vida). Incapacitat com estava a causa de la malaltia, la va escriure l'encara jove Eduard Junyent, el seu deixeble, acabat de convertir en conservador adjunt. Amb la seva mort, la xarxa que amb el pas del temps havia format (i havia construït) Josep Gudiol es convertia en una cadena amb una baula encara més consistent: l'època de l'arqueologia autodidacta deixava pas a un conservador que havia estat el primer doctor en arqueologia cristiana format al Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana de Roma (Ordeig i Mata 2001, p. 484).

Des d'un punt de vista sociològic, potser l'art no ha estat mai una qüestió de gustos i el gaudi individual tan sols ha estat una cortina que amaga les bambolines del teatre del món. El romànic i el gòtic han passat en pocs anys de la foscor de les esglésies a esdevenir l'art nacional de Catalunya.

Creiem que aquest article ha demostrat que això no ha estat un fet atzarós, sinó que ha respost a la planificació més o menys encertada de diversos personatges concertats entre ells pels fils invisibles d'una teranyina intel·lectual. Els paradigmes que pretenen explicar l'evolució de la ciència creiem que no són neutres; els paradigmes són el resultat de la interacció de diversos agents que es mouen en un camp d'acció comú, amb més o menys poder en funció de les xarxes en què estiguin immersos i integrats.

Certament, els paradigmes poden sobreviure els seus creadors. Les esglésies visitades per Gudiol i els seus companys la tardor de 1907 són encara avui dia objecte de veneració per la gent que les sap interpretar. Gudiol va morir el 1931, però els seus ensenyaments perviuen en el que queda del paradigma que ell va contribuir a bastir i en els recursos de què tots plegats disposem per interpretar aquelles mostres del nostre passat. Tot plegat ens fa partícips d'un fil que ens uneix a mossèn Gudiol i a altres noms il·lustres per a la cultura catalana.

Sant Martí de Centelles, novembre de 2012

FIGURA 3. Entre 1900 i 1905.

FIGURA 4. Gudiol al temple romà amb Lluís i Josep Ylla, entre 1916 i 1919.

FIGURA 5. Jardí de Casa Espona, juliol de 1900.

FIGURA 6. Foto presa al Prat de Llobregat per Joan Guitart Domènech el juliol de 1918.

FIGURA 7. Caricatura feta per J. Costa, 1924.

FIGURA 8. Una de les primeres excursions que feren els amics de Gudiol després de 1910 i abans de constituir el CEV. De dreta a esquerra: Pere Bofill, Lluís Ylla, Gudiol, Agustí Serra (a) Catany, Ramon Gudiol i Cunill, dos desconeguts, Marià Serra i Esturí i el notari Sans. A l'extrem un desconegut.

ANNEX 1 – CURRÍCULUM DE JOSEP GUDIOL I CUNILL

- 1896 – Ordenació sacerdotal. Bibliotecari estable de la Biblioteca Episcopal i auxiliar del conservador. Soci corresponsal de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. Soci delegat del Centre Excursionista de Catalunya. Premi als Jocs Florals per un estudi sobre els claustres de la catedral de Vic.
- 1897 – Accèssit als Jocs Florals de Barcelona.
- 1898 – Conservador del museu i càtedra d'arqueologia sagrada al Seminari Conciliar. Soci delegat de la Société de Correspondance Hispanique a Bordeaux.
- 1900 – Soci de la Societat Arqueològica-Lul·liana de Mallorca.
- 1901 – Conservador del temple romà i del museu lapidari annex.
- 1902 – Acadèmic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Rep un accèssit al Concurs Martorell per *Nocions d'Arqueologia Sagrada Catalana*.
- 1903 – Membre de la Société Française d'Archéologie.
- 1904 – Premi als Jocs Florals de Tortosa.
- 1905 – Conservador-cronista de la Societat Arqueològica de Vic i soci adjunt de la Societat Catalana de Bibliòfils.
- 1907 – L'IEC el nomena per participar en una comissió d'estudis a l'Alt Aragó.
- 1908 – Treballa en exposicions d'orfebreria a Saragossa i València, per encàrrec de l'IEC.
- 1911 – Soci fundador del Centre Excursionista de Vic. Professor del curs d'història de l'art català dels Estudis Universitaris i del Círcol de Sant Lluç.
- 1912 – Comunicació en el congrés internacional d'història de l'art a Roma.
- 1912-1913 – Pensió de 4 mesos per estudiar l'arqueologia litúrgica espanyola a França i Itàlia (Junta para la Ampliación de Estudios).
- 1913 – Delegat de la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona. La Junta de Museus li encarrega l'estudi de les creus d'orfebreria catalana.
- 1914 – Membre corresponent de la Société Royale d'Archéologie de Brussel·les. Rep un premi de la Societat Econòmic d'Amics del País per un treball sobre orfebreria catalana i n'és nomenat soci de mèrit.
- 1915 – Premi de l'IEC per un treball sobre la iconografia de la Verge Maria.
- 1916 – Forma part del tribunal per proveir la càtedra d'arqueologia del Seminari de Barcelona.

- 1917 – Corresponsal de la Real Academia de la Historia de Madrid. Guanya un premi en el concurs Martorell amb un estudi sobre arqueologia litúrgica de Catalunya. Membre del Consistori dels Jocs Florals.
- 1919 – Soci corresponsal del Foment de les Arts Decoratives.
- 1920 – Acadèmic de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid
- 1923 – Membre de la Secció d'Història i Arqueologia de l'IEC i corresponent de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Barcelona.
- 1925 – Membre del tribunal d'oposicions a la càtedra d'arqueologia de la Universitat de Valladolid (hi va renunciar). Membre de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Barcelona. Membre del Comitè Organitzador a Espanya del Congrés Internacional d'Antropologia i Arqueologia Prehist rica de 1927.
- 1927 – Doctor Honoris Causa per la Facultat de Teologia de la Universitat de Bonn. Membre del College Art Association of America. Accèssit al premi Martorell (sense dotació per raons polítiques).
- 1929 – President dels Jocs Florals de Barcelona i membre del consell consultiu dels Amics de l'Art Vell. Membre del Comit  Consultiu dels Amics de l'Art Litúrgic.
- 1931 – Membre del Comit  d'Honor del Congreso Internazionale de Archeologia Cristiana (R vena, Itàlia).

ANNEX 2 – ADHESIONS A LA CAMPANYA DE RESTAURACIÓ DE LA MAREDEDÉU DE LA GLEVA⁶⁸

1. Albert Mosella Comas, Centre Excursionista Sabadell
2. Artur Brugués Guich, mestre de Barcelona
3. Claudi Duran i Ventosa, arquitecte de la Diòcesi de Solsona
4. Joaquim Folch i Torres, director dels museus d'art i arqueologia de Barcelona
5. Josep M. Folch i Torres, Pomells de Joventut de Catalunya
6. Secció Excursionista del CADCI
7. Jaume Bofarull, director del Museu Diocesà de Tarragona
8. President de la Lliga de Societats Excursionistes i alhora president del CEC
9. Pelegrí Casades i Gramatxes, Reial Acadèmia de Bones Lletres i CEC
10. Josep Sala i Comas, arquitecte
11. Bernardí Martorell, arquitecte de la coronació de la marededéu de Queralt
12. Antoni Grieria (IEC), Josep Farré i Francesc Grieria
13. Ignasi de Gispert, fundador del Círcol Artístic de Sant Lluç
14. Angel de Agraiz (?), catedràtic de teoria de la literatura i de les arts UB
15. Valeri Serra / Aureli Capmany / Sans i Rossell (director del periòdic Avant de Vilafranca)
16. J. Carreras i Artau (catedràtic Facultat de Filologia i Lletres) i J. M. Batista i Roca (professor auxiliar) com a director i secretari de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya
17. Francesca Bonnemaison, vídua de Verdaguer i Callís
18. Joan Serra i Vilaró, arxiver diocesà i conservador del Museu Arqueològic (Solsona)
19. Vicenç Artigas i Albertí, arquitecte, professor ajudant de l'Escola de Belles Arts de Barcelona i arquitecte del Museu de Pedralbes
20. Eduard M. Belalls (?), arquitecte municipal de Cerdanyola

⁶⁸ Font: ACOS, fons Pietx. Centre Excursionista de Vic. Coronació de la Verge de la Gleva, 1923.

21. Joan Montllor, director de Nostra Comarca, butlletí del Centre Excursionista Vallès i del Centre Excursionista Sabadell, "per acord de la Redacció"
22. Joaquim Amigó Pich, secretari del Círcol Artístic de Sant Lluç
23. Ernest Moliné i Brasés, advocat, de la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
24. F. Carreras Candi, Acadèmia de Belles Arts i Comissió Provincial de Monuments
25. Josep Rierola i Alibés, membre de la Comissió pro Coronació
26. Josep Mª Roca, numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i president del Consistori dels Jocs Florals
27. Joan Subirats i Pujol, president de l'Orfeó Cirvianum i jutge municipal de Torelló
28. J. Cabot, president de l'Orfeó Català i de la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona
29. Francesc Matheu, director de la revista "Catalana"
30. Ramon Trullà Soler, Centre Excursionista Rodamón
31. Ramon Espadaler, director de l'Orfeó Montanyenç i organista de la parròquia de Sant Quirze de Besora
32. Darius Vilàs Fernández
33. F. Valls Taberner
34. Ramon d'Alòs
35. Joan Delclòs
36. Leonci Soler i Marc, president Lliga Espiritual N. S. de Montserrat
37. Lluís Coll i Espadaler, president del Grup Excursionista Aires de Fora (Manlleu)
38. Centre Excursionista [de Terrassa?]
39. Ramon N. Soler i Vilabella, enginyer i publicista
40. Pere J. Bassegoda i Musté, arquitecte
41. Vicenç de Moragas, president Lliga Espiritual N. S. Montserrat a Sant Gervasi
42. Maria Vidal de Llobatera
43. R. Rucabado
44. Ramon d'Abadal i Vinyals
45. Altres adhesions: Agrupació Excursionista Júpiter, Cercle Artístic de Sant Lluç, Bernardí Martorell (que va dirigir la coronació de Queralt, sense vestits), Jeroni Martorell i Víctor Suñol i Alcalde

BIBLIOGRAFIA

- ALCOLEA I BLANCH, Santiago (2008). «La missió arqueològica-jurídica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Vall d'Aran i l'Alta Ribagorça». A: *La Missió arqueològica del 1907 als Pirineus*. Barcelona: Fundació La Caixa. Obra Social; Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, p. 13-23.
- ANGLADA, M. Àngels (1996). «Caterina Albert, arqueòloga». A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 29, p. 407-412.
- ANÒN. Exvots Queralt - exvots. Disponible a: <http://tionia1.pangea.org/Exvot/Santuariis/Queralt/EQueralt.htm> [Accedit novembre 30, 2012].
- ANÒNIM (1931). «A la memòria de mossèn Josep Gudiol». A: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, (433).
- ANÒNIM (1917). «Actes del Centre. El pedró de la font del Desmay». A: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, (23), p. 161-164.
- ANÒNIM (1912). «Inauguració del Centre Excursionista de Vich (dia 14 d'abril de 1912)». A: *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*, p. 17-28.
- AYENSA, Eusebi (2007). «Caterina Albert i l'arqueologia: noves dades per a la recerca». A: *Caterina Albert. Cent anys de la publicació de Solitud*. Barcelona: Residència d'Investigadors-CSIC-Generalitat de Catalunya, p. 47-59.
- BALCELLS, Albert (2011). *Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985). Per una universitat catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BARRAL I ALTET, Xavier (1999). *Josep Pijoan: del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Disponible a: <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000041%5C00000010.pdf>.
- BARRAL I ALTET, Xavier (1989). *L'Arqueologia a Catalunya*. Barcelona: Destino.
- BRACONS I CLAPÉS, Josep (1983). «Mn. Gudiol y el Museo Episcopal de Vic. Contribución a la historia de la artigrafía en Cataluña». *D'Art*, (8), p. 171-192.
- CAMARASA, Josep M. (2007). «Josep Pijoan i Soteras» A: *Protagonistas - centenario de la creación de la junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas (1907-1939)*. Disponible a: <http://www.residencia.csic.es/jae/protagonistas/38.htm> [Accedit desembre 5, 2012].
- CAO COSTOYA, David; SUREDA JUBANY, Marc (2011). «El museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya». *Ausa*, 25 (167), p. 131-172.
- CARRERAS VILÀ, Josep (2010). «L'ex-vot mariner del Santuari de Queralt». A: *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, (43), p. 31-34.
- CASADES I GRAMATXES, Pelegrí (1928). «L'art barroc a Catalunya». A: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, (400), p. 321-337.
- CASSADOR, Josep [Josep G. i C.] (1902). «Les imatges vestides». A: *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, III (30).

- CASTELLANOS, Jordi (1983). *Raimon Casellas i el Modernisme*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CATALÀ, Víctor (Caterina Albert i Paradís) (2010). «Ressons d'Empori». A: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 10 (76), p. 345-379.
- CORBERA POU, Jaume (2003). «La història del Diccionari Català-Valencià-Balear a través de la Crònica». A: *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 393-421.
- EEHAR, EEHAR - EEHAR 100 AÑOS. Disponible a: <http://eehar.csic.es/eehar100/> [Accedit desembre 5, 2012].
- Enciclopèdia.cat. Acadèmia de la Llengua Catalana. Disponible a: http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0000450 [Accedit desembre 14, 2012].
- FERRER GOMIS, Robert (1910). «Memoria biogràfica de Mossèn Norbert Font y Sagué». A: *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 10 (5), p. 61-65.
- FIGUEROLA, Jordi (1994). *El Bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FOLCH I TORRES, Joaquim (1924). «A Mossèn Josep Gudiol, Pvre., en sortir el seu nou llibre Els Trescentistes Catalans». A: *Gaset de les Arts*, I (9), p. 1.
- FONT I SAGUÉ, Norbert (1899). *Història de Catalunya*. Barcelona: Estampa la Catalana.
- GIVANEL MAS, Joan (1931). *Bibliografia catalana: premsa*. Barcelona: Institució Patxot.
- GUDIOL COROMINAS, Eulàlia (1997). *Josep Gudiol Ricart*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1916a). *El Bisbetó*. Barcelona: Il·lustració Catalana.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1914). *El Museu Arqueològich-artístich Episcopal de Vich en 1913*. Vic: Imp. G. Portavella.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1916b). *El Museu Arqueològich-artístich Episcopal de Vich en 1915*. Vic: Imp. G. Portavella.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1920a). *El Museu Arqueològich-artístich Episcopal de Vich en 1919*. Vic: Imp. G. Portavella.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1923). *El Museu Arqueològich-artístich Episcopal de Vich en 1922*. Vic: Tipografia Balmesiana.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1918). *El Museu Arqueològich-Artístich Episcopal de Vich: història y organització: memòria, escrita en ..., obtant al premi ... al museu episcopal de Vich concedit*. Vic: Tipografia Balmesiana.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1911). «Els monuments catalans. Fent obra apològica». A: *Actes del Congrés Internacional d'Apològica que tingué lloch a Vich del 8 al 12 de setembre de 1910 ab motiu del centenari den Balmes*. Vic: Estampa de G. Portavella.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1909). «L'excursió al Canigó». A: *Gazeta Montanyesa*, p. 1-2.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1902). «L'excursionisme y l'arqueologia». A: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, (87), p. 8-104.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1904). La Mare de Déu de la Bona Sort. A: *Gazeta Vigatana*, p. 10-12.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1920b). *La nova instal·lació ausetana: memòria del conservador del museu episcopal de Vich, llegida en l'acte inaugural de la instal·lació, que tingué lloch el dia 17 d'octubre de 1920*. Vic: Tipografia Balmesiana.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1907). «Mestre Joan Gascó». A: *Estudis Universitaris Catalans*, I (1), p. 281-301.
- GUDIOL I CUNILL, Josep (1910). «Mossèn Norbert Font i Sagué». A: *Gazeta Montanyesa*, V (455), s. p.

- GUDIOL I CUNILL, Josep (1895). «Profanacions artístiques». A: *La Veu del Montserrat*, XVIII (7), p. 51-52.
- [GUDIOL I CUNILL, Josep] (1913). *Collformich: relació històrica dels successos ocorreguts des de'l dia 8 al 11 de janer de 1874, ab motiu de l'entrada dels carlins a Vich*. Vic: s. n.
- GUDIOL, Josep (1919). «Lo que jo he vist de Empuries». A: *Gazeta de Vich*.
- GUDIOL RICART, Antoni (1972). Bio-bibliografia de Mn. Josep Gudiol Cunill. Mecanoscrit dipositat a l'ABEV.
- IGLÉSIES I FORT, Josep (1964). *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Barcelona: Dalmau.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Institut d'Estudis Catalans*. Disponible a: http://www.iec.cat/institucio/entrada.asp?c_epigraf_num=10002 [Accedit novembre 12, 2012].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1909). «Memòria presentada als excelentíssims senyors president de la Diputació y alcalde de Barcelona, per l'Institut d'Estudis Catalans, donant compte dels treballs fets desde la seva fundació fins al 31 de Desembre de 1908». A: *Anuari de l'IEC*, p. 9-39.
- JAE, Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas. Disponible a: <http://www.jae2010.csic.es/centros05.php> [Accedit desembre 5, 2012].
- Junta para la Ampliación de Estudios, 1914. *Memoria correspondiente a los años 1912 y 1913* Junta para la Ampliación de Estudios. Madrid: Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas. Disponible a: <http://cedros.residencia.csic.es/images/Portal/ArchivoJAE/memorias/004.pdf>.
- JUNYENT, Eduard (1922). «La Colla Gurb». A: *Butlletí de la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vic*, (4).
- JUNYENT, Eduard (1948). *Mn. José Gudiol y Cunill: 1872-1931: esbozo biográfico... leído en el acto solemne de la reposición de su retrato en la galería de vicensés ilustres...* Vic: Tipografía Balmesiana.
- JUNYENT, Eduard (1973). «Mn. Josep Gudiol i Cunill: 1872-1972». A: *Ausa*, (74), p. 93-107.
- LAFAUR, Luis (1998). «La gran peregrinación obrera a Roma (1894)». A: *Aportes. Revista de Historia Contemporánea*, (36), p. 87-99.
- LL. M. U. (1975). «Els inicis: Vilafranca, bressol de l'excursionisme». A: *L'excursionisme a Vilafranca: apunts històrics*. Vilafranca del Penedès: Centre Excursionista del Penedès, s. p.
- MARTÍ BAIGET, Maria (2007). *Francesc Matheu i la revista Catalana. L'oposició a la normativització del català (1918-1926)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍ, Casimir (1992). *L'Església mallorquina durant la Restauració*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍ HENNEBERG, Jordi (1994). *L'Excursionisme científic: i la seva contribució a les ciències naturals i a la geografia*. Barcelona: Alta Fulla.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1993). *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRACLE, Josep (1978). *Caterina Albert i Paradís (Victor Català)*. Barcelona: DOPESA.
- MIRALLES CLIMENT, Josep (s. d.) Biografia de Francisca Guarch Folch - Guerrillera voluntària carlina. *Diccionari Biogràfic de Dones*. Disponible a: http://www.dbd.cat/index.php?option=com_biografies&view=biografia&id=1262 [Accedit novembre 11, 2012].
- MIRALPEIX I BALLÚS, Concepció (1981). *La Premsa a la ciutat de Vic al segle XIX*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.

- MOLL, Francesc de Borja. «Diccionari català-valencià-balear. Introducció». *Diccionari català-valencià-balear*. Disponible a: <http://devb.iecat.net/> [Accedit novembre 23, 2012]. Museu Episcopal Vic (1931). *Mn. Josep Gudiol i Cunill, prev.: notícia biogràfica i bibliogràfica*. Vic: Museu Episcopal de Vic.
- OLIVERAS I LLOVERA, C. (1996). La col·lecció emporitana de Caterina Albert i Paradís. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 29, p. 413-430.
- OLLÉ ROMEU, Josep M. (ed.) (1995). *Homes del catalanisme: Bases de Manresa, diccionari biogràfic*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- ORDEIG I MATA, Ramon (2001). «Eduard Junyent: infància i joventut». A: *Ausa*, 19 (147), p. 463-487.
- PEREA, M. Pilar (2008). *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Palma de Mallorca [etc.]: Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears] [etc.]
- PIJOAN, Josep (1968). *La Lluita per la cultura*. Barcelona: Edicions 62.
- PLADEVALL, Antoni (1985). «Pròleg». A: *Guia del romànic i del gòtic del Museu de Vic*. Vic: Eumo, p. 13-18.
- PLADEVALL I FONT, Antoni (1998). *El Brull: un terme entre la Plana de Vic i el Montseny*. Barcelona: Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona.
- PRAT DE LA RIBA, Enric (1978). *La Nacionalitat catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- PUIG I CADAFALCH, Josep (1927). «Necrologia». A: *Anuari de l'IEC*, XXXI, p. 238-246.
- RIERA I EURAS, M. M. (1983). Bibliografia de la premsa publicada a Vic entre els anys 1900 i 1931.
- ROMA CASANOVAS, Francesc; GINESTA PORTET, Xavier (2006). «L'Excursionisme a Vic en el primer terç del segle XX: el cas del Centre Excursionista de Vic i la Colla Gurb». A: *Ausa*, 22 (158), p. 436-476.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc (2013). «Descobrir la muntanya, descobrir els Pirineus. de la imatge medieval a la «Muntanya Catalana»». *Ibix: publicació biennal de cultura, arts, lletres, música i ciència dels dos vessants del Pirineu; Annals*, 2010-2011, p. 37-64.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc (2011). «Juli Soler i Santaló. Excursionisme científic i excursionisme esportiu». A: *Seduït per valls i cims: fotografies de Juli Soler i Santaló, 1865-1914. Enfocant el passat*. Zaragoza; Barcelona: Prames ; Centre Excursionista de Catalunya, p. 7-17.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc (2009). *L'excursionisme a Catalunya: 1876-1939*. Madrid: Bubok Publishing.
- SALARICH I TORRENTS, Miquel dels Sants (1962). *Història del Círcol Literari de Vich*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs.
- TORMO Y MONZÓ, Elías (1932a). «Don José Gudiol y Cunill». *Boletín de la Real Academia de la Historia*, (100), p. 637-674.
- TORMO Y MONZÓ, Elías (1932b). *Homenaje a mosèn Gudiol. Elogio-biografía-bibliografía*. Madrid: Tipografía de Archivos.
- TORNAFOCH YUSTE, XAVIER (2003). *Política, eleccions i caciquisme a Vic (1900-1931)*. Bellaterra: UAB. Disponible a <http://hdl.handle.net/10803/4794>.
- TRULLÉN I THOMÀS, Josep M. (2010). «Josep Gudiol i Cunill, museòleg». A: *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, 3, p. 43-55.